

ว่าด้วยวันอุโบสถเป็นต้น
ขุททสิกขาภาคาถาที่ ๔๑๐-๔๒๐

๔๑๐. ทูเว อุโปสธา จาตุท- ทโส ปนฺนรโส อิติ
สุตฺตฺทเทสฺมธฺมมฐฺฏฐาน- ปาริสฺสุทฺธิวสา ตโย.

อุโบสถ ว่าตามวัน มี ๒ คือ จาตุททโส-วันที่ ๑๔ (๑๔ ค่ำ) ปันณรโส-วันที่ ๑๕ (๑๕ ค่ำ) ว่าตามอาการที่ต้องทำ มี ๓ คือ สุตฺตฺทเทส-สวดปาติโมกข์ อธิฐานอุโบสถ และการบอกปาริสฺสุทฺธิ การกล่าววว่า วันอุโบสถมี ๒ ว่าโดยวันที่เป็นไปหาได้ง่าย อันที่จริง วันอุโบสถมี ๓ โดยมี วันสามัคคีอุโบสถอีกวันหนึ่ง

ในปีหนึ่งมี ๓ ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน แต่ละฤดู มี วันอุโบสถ ๘ ครั้ง ในแต่ละฤดู อุโบสถที่ ๓ กับที่ ๗ จะเป็นวันที่ ๑๔ อุโบสถที่เหลือ จะเป็นวันที่ ๑๕ ดังนั้นในปีหนึ่งๆ จะมีวันอุโบสถ ๒๔ ครั้ง นี่เป็นการกล่าวโดยวิธีปฏิบัติโดยปกติ ฯลฯ

๔๑๑. สุตฺตฺทเทสฺว สงฺฆสฺส อธิฐานอุโปสโถ
บุคคลสฺเสว เสสานํ ปาริสฺสุทฺธิอุโปสโถ.

ว่าตามบุคคลที่ต้องทำ สุตฺตฺทเทส-การสวดปาติโมกข์ เป็น กิจของสงฆ์-ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไป อธิฐานอุโบสถ เป็นกิจของภิกษุรูปเดียวเท่านั้น ปาริสฺสุทฺธิอุโปสโถ-การบอกปาริสฺสุทฺธิ เป็นกิจของท่านที่เหลือ คือ ของภิกษุ ๒ หรือ ๓ รูป

สรุปแล้วว่าโดยวัน โดยวิธีการทำและโดยบุคคล อุโบสถจึงมี ๙ ด้วยอาการอย่างนี้

๔๑๒. ปุพฺพกฺิจเจ จ กรเณ ปตฺตกฺลฺลเ สฺมานิต
สุตฺตํ อุตฺทิสฺติ สงฺโฆ ปญฺจธา โส วิภาวิต.

เมื่อบุพพกรรม-กิจที่ต้องทำก่อนสงฆ์ลงอุโบสถ เมื่อบุพพกิจ-กิจที่ต้องทำก่อนสวดพระปาติโมกข์ และ ปตฺตกฺลฺล-ความสมบูรณ์ด้วยองค์อันถึงที่แล้ว สงฆ์ได้นำมาพร้อมแล้วคือให้เป็นไปโดยชอบครบสมบูรณ์แล้ว สงฆ์จึงสวดปาติโมกข์ สุตฺตฺทเทสนั้น ทรงแสดงไว้ ๕ ประเภทคือ นิทานุทเทส ปาราชิกุทเทส สังฆาทิเสสุทเทส อนินยตุทเทส และวิตถารุทเทส

๔๑๓. วินานฺตรายํ สงฺเขเป- นุทฺเทโส วินฺวาริต

การสวดปาติโมกข์โดยย่อ พระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้แล้ว เว้นแต่มีอันตราย

อันตรายมี ๑๐ คือ ๑. ราชนุตฺรಾಯ-พระราชาเสด็จมา ๒. โจรนุตฺรಾಯ-โจรมา ๓. อกุณนุตฺรಾಯ-ไฟไหม้ ๔. อุทกนุตฺรಾಯ-น้ำหลากมา ๕. มนุสฺสนุตฺรಾಯ-มนุษย์มามาก ๖. อมนุสฺสนุตฺรಾಯ-อมนุษย์มารบกวน ๗. วาพินฺนุตฺรಾಯ-มีสัตว์ร้ายมา ๘. สรีสฺปนฺนุตฺรಾಯ-งูเลื้อยเข้ามา ๙. ซีวิตนุตฺรಾಯ-มีอันตรายแก่ซีวิต ๑๐. พุรหมจฺรียนุตฺรಾಯ-มีอันตรายแก่พรมจรรย

“เถโรว อิสฺสโร ทฺวิสุ อุตฺเทสฺสเวตฺถ ติสฺสุ วา
วิสฺเทสฺสุ”ติ วุตฺตตฺตา อวตฺตฺนเตปี วฏฺฏติ.

เพราะมีคำกล่าวไว้ว่า ในบรรดาอุทเทสเหล่านี้ เมื่อ ๒ หรือ ๓ อุทเทสของพระเถระยัง

คล้องแคล้วอยู่ พระเถระนั้นแล ย่อมเป็นใหญ่ในการสวดพระปาติโมกข์นั้น (การสวดพระปาติโมกข์ เป็นหน้าที่ของพระเถระนั้นเท่านั้น) ดังนี้ แม้นเมื่อ อุทเทสของพระเถระไม่เป็นไปอย่างนั้น (ไม่คล้องแคล้ว ขำนาญทั้ง ๕ อุทเทส) พระเถระนั้น สามารถสวดโดยย่อได้

ด้วยคำนี้แสดงให้เห็นว่า ถึงไม่ใช่พระเถระ เมื่อไม่มีภิกษุที่สวดโดยพิสดารได้ ภิกษุรูปอื่นที่สวดได้มีอยู่ ภิกษุรูปนั้นก็ยังสามารถสวดย่อได้ เหมือนในเรื่องการส่งภิกษุไปเรียนปาติโมกข์เพื่อกลับมาสวดในวัดของตน (ดู วิ.มหา. ๔/๑๖๓/๑๖๙)

ด้วยคำว่า พระเถระนั้นแล ย่อมเป็นใหญ่ แสดงข้ออธิบายอย่างนี้ว่า ๒ อุทเทสของพระเถระ ไม่ขาดตกบกพร่อง คล้องแคล้ว ชัดเจน ปาติโมกข์ ย่อมเป็นหน้าที่ของพระเถระนั้น แต่ถ้าไม่อาจเช่นนั้น ย่อมเป็นหน้าที่ของภิกษุที่สามารถ เพราะเหตุนี้ พระเถระจะสวดเอง หรือ เชื้อเชิญให้ภิกษุอื่นสวดก็ได้

๔๑๔. **อาคจฺเจยฺยํ ยถิ สมา อุทฺทิสฺนฺเต ว โลกิกา**
อุทฺทิจฺฉํ ยํ สฺอุทฺทิจฺฉํ โสตพฺพมวเสสํ.

เมื่อกลุ่มภิกษุเจ้าถิ่น กำลังสวดปาติโมกข์อยู่ ถ้ามีกลุ่มภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนเท่ากันหรือ น้อยกว่า เข้ามาถึง ส่วนใด ได้สวดไปแล้ว ถือว่าได้สวดไปแล้วด้วยดี กลุ่มภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น ฟังนั่งฟัง ส่วนที่เหลือกับภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านั้นแล

ด้วยอาการอย่างนี้ อาคันตุกเหล่านั้น ก็ถือว่าได้กระทำอุโบสถกรรมด้วยเหมือนกัน

๔๑๕. **อุทฺทิจฺฉุมฺเต สกลา- เยกจฺจายฺยญฺฉิตาย วา**
ปาริสฺสุทฺธิ กเรยฺเยสํ สนฺติเก พหุภาถ เจ
กตฺวา สพฺพวิกฺขเปสฺสุ ปุพฺพวิกฺจํ ปุณฺนุทฺทิสฺเส.

เมื่อกลุ่มภิกษุเจ้าถิ่น สวดปาติโมกข์จบไปแล้ว ยังนั่งสนทนาธรรมกันอยู่ในโรงอุโบสถนั้นก็ดี คณะพระภิกษุลุกขึ้นแยกย้ายไปกันหมดแล้วก็ดี ลุกขึ้นไปเฉพาะบางคณะก็ดี กลุ่มภิกษุอาคันตุกะซึ่งมีจำนวนเท่ากัน หรือน้อยกว่า ฟังบอกปาริสุทธิในสำนักของภิกษุเหล่านั้น

ในกรณีที่ภิกษุเจ้าถิ่นกลับกุฏิหมดแล้ว ให้นิมนต์ภิกษุบางพวกเข้ามาในโรงอุโบสถแล้วบอกปาริสุทธิ (ดู สารตฺถ. ๓/๒๒๒/๓๔๙)

ในวิมติวินทนีฎีกายกความเห็นของอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า เมื่อกลุ่มภิกษุเจ้าถิ่นนั้น ออกไปนอกเขตสีมาแล้ว สามารถไปบอกปาริสุทธิถึงที่อยู่ของท่านเหล่านั้นได้เลย แม้กับรูปเดียวก็ใช้ได้ (ดู วิมติ.๒/๑๗๒/๒๒๗)

แต่หากแม้นว่า กลุ่มภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ในข้อกำหนดทั้งหมด ฟังเริ่มต้นใหม่ นับตั้งแต่การกระทำบุพพกรรม บุพพกิจ เป็นต้นแล้วสวดปาติโมกข์อีกครั้ง

เมื่อภิกษุเจ้าถิ่นสวดปาติโมกข์จบไปแล้วก็ดี กำลังสวดอยู่ดี ภิกษุแยกย้ายไปหมดแล้วก็ดี แยกย้ายไปบางส่วนก็ดี ต้องเริ่มทำอุโบสถกรรมใหม่ด้วยกันทั้งหมด

๔๑๖. **ปนฺนรโสวาสิกานํ** **อิตรานํ สเจตโร**
สมาเนตเรนวตฺตณฺตุ **ปุริมานํ สเจติกา**
ปุริมา อนุวตฺตณฺตุ **เตสํ เสเสปฺยยํ นโย.**

ในวันทำอุโบสถ สำหรับภิกษุเจ้าถิ่น เป็นวัน ๑๕ คำ ส่วนของพระอาคันตุกะนอกนี้ นับเป็นวัน ๑๔ คำ ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนเท่ากัน หรือน้อยกว่า ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นนี้ พึงคล้อยตามภิกษุเจ้าถิ่น (ตั้งญัตติว่า อชฺชุปฺโสถ ปณฺณรโส) ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเจ้าถิ่น จงคล้อยตามภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น (ตั้งญัตติว่า อชฺชุปฺโสถ จากุทุทฺโส) แม้ในที่เหลือ/นัยตรงกันข้ามก็มีนัยนี้ (คือภิกษุเจ้าถิ่นเป็นวัน ๑๔ คำ ภิกษุอาคันตุกะ เป็นวัน ๑๕ คำ)

๔๑๗. **ปาฏิปโทวาสิกานํ** **อิตรานํ อุโปสโถ.**
สมโถกานํ สามคฺคิ **มฺลฎฺฐา เทนฺตุ กามโต.**
๔๑๘. **พหิ คนฺตฺวาน กาทพฺโพ** **โน เจ เทนฺติ อุโปสโถ**
เทยฺยานิจฺฉาย สามคฺคิ **พหุสฺ พหิ วา วเซ.**

ในวันทำอุโบสถ สำหรับภิกษุเจ้าถิ่น เป็นวัน ๑ คำ ส่วนของพระอาคันตุกะนอกนี้ นับเป็นวัน ๑๕ คำ ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนเท่ากัน หรือน้อยกว่า ภิกษุเจ้าถิ่น จงให้กายสามัคคี ตามแต่ที่ตนปรารถนา (เมื่อไม่ปรารถนา ก็ไม่ต้องให้กายสามัคคี)

หากภิกษุเจ้าถิ่น ไม่ให้กายสามัคคี (เพราะภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านั้นได้ทำอุโบสถกรรมไปแล้วตั้งแต่เมื่อวาน ในวันนี้ จึงไม่มีอุโบสถกรรมสำหรับท่านเหล่านั้น) ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น พึงออกไปทำอุโบสถกรรมในภายนอก

เมื่ออาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเจ้าถิ่น ถึงไม่ต้องการ ก็จำต้องให้กายสามัคคี หรือ พากันออกไปนอกสีมา

๔๑๙. **ปาฏิปเทคนฺตฺกานํ** **เอวมเว อยํ นโย.**

ในกรณีพื้นดินของภิกษุอาคันตุกะ เป็นวัน ๑ คำ ของภิกษุเจ้าถิ่น เป็นวัน ๑๕ คำ ก็มีนัยอย่างนี้เช่นกัน

สาเวยฺย สุตฺตํ สญฺจิจฺจ **อสุสาเวนฺตฺสฺส ทุกฺกฏํ.**

ภิกษุของคัสวดปาติโมกข์ พึงพยายามสวดปาติโมกข์ให้ได้ยินกันทั่ว เมื่อจงใจสวดไม่ให้ได้ยินกันทั่ว เป็นอาบัติทุกกฏ เมื่อพยายามแล้ว ย่อมไม่เป็นอาบัติ

๔๒๐. **สมฺมชฺชิตฺตุ ปทิจฺเปตฺตุ** **ปญฺญาเปตฺตุ ทกาสนํ**
น กรเยยฺย ตถา กลฺโล **มหาเถเรน เปสิโต.**

ภิกษุผู้สามารถ แข็งแรง ไม่อาพาธ เมื่อพระมหาเถระบัญญัติไปแล้ว ไม่ยอมทำการปิดกวาดโรงอุโบสถ ไม่ตามประทีป ไม่ปูอาสนะ ไม่จัดตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ย่อมมีโทษอย่างนั้นเหมือนกัน คือเป็นอาบัติทุกกฏ

แม้ภิกษุผู้ไม่อาพาธ พระมหาเถระก็ต้องดูด้วยว่าควร ใช้หรือไม่ เช่น เป็นภิกษุที่กำลังยุ่งกับการงานสงฆ์อยู่ /พระธรรมกถึกเป็นต้น พระเถระไม่พึงใช้ภิกษุเหล่านี้ ส่วนภิกษุที่เหลือ สามารถจัดเป็นวาระได้

เมื่อขาดอุปกรรม แม้นถึงขั้นต้องยืมแล้ว ก็ยังหาอาสนะเป็นต้นไม่ได้ อนุญาตโดยที่สุดแม้เป็นกิ่งไม้ใบไม้ ก็สามารถใช้อุปสัมบันทำกัปปิยะแล้วปลูกได้ เมื่อน้ำมันไม่มีเพื่อตามประทีป จะติดไฟบนแผ่นกระเบื้องก็ได้ เมื่อไม่ได้เช่นนั้น ย่อมเป็นอันได้ข้ออ้าง

(ดูคำอธิบายใน ขุททลิกขานุปราณฎี. ๔๑๑-๔๒๐/๑๙๗-๒๐๐, ขุททลิกขาอภิณฎี. ๔๑๐-๔๒๐/๓๘๓-๓๘๖, วินยวินิจจยฎี ๒/๒๕๗๐-๒๕๘๑/๑๗๔-๑๗๘, วิ.ปิฎ. ๓/๑๕๙-๑๖๑/๑๓๕)

จุดมุ่งหมายแห่งอุโบสถและปวารณา

วินยวินิจจย คาทาที่ ๒๕๙๙-๒๖๐๐

๒๕๙๙. อุโปสถ โภจกาย

กิมตถาย ปวารณา.

อุโปสถ สมคคตโต

วิสุทตถตา ปวารณา.

อุโบสถ ย่อมมีเพื่อประโยชน์อะไร ? ปวารณา ย่อมมีเพื่อประโยชน์อะไร ?

อุโบสถ ย่อมมีความสามัคคีเป็นประโยชน์ ปวารณา ย่อมมีความบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์

๒๖๐๐. โกเปตุ ธมมิกัม กมมัม

ปฏิกโกเสยย ทุกกฏัม.

จนท วา กายสามคคิ

อเทนตสสปี ทุกกฏัม.

ภิกษุจงใจ คัดค้าน เพื่อให้สังฆกรรมกำเริบไข้ไม่ได้ ต้องอาบัติทุกกฏ

และภิกษุ ผู้จงใจ เพื่อให้อุโบสถกรรม/ปวารณากรรมเสียหายไป จึงไม่ยอมให้กายสามัคคี

หรือให้ฉันทะ ต้องอาบัติทุกกฏ เช่นกัน

คำว่า ให้กายสามัคคี ในที่นี้คือ การเข้าไปร่วมอยู่ในหัตถบาสนของสงฆ์

สังฆกรรมที่ต้องเข้าอยู่ในหัตถบาสนสงฆ์ทุกรูป ไม่มีการนำฉันทะ

ถึงอาพาธก็ต้องนำเข้าร่วมหัตถบาสนด้วยมี ๓ คือ

๑. ในสังฆกรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีแก่สงฆ์ผู้แตกกัน เช่นสามัคคีอุโบสถเป็นต้น เพราะต้องสามัคคีกันทั้งหมด จะได้รู้ทั่วกัน

๒. การระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย เพราะเป็นการยินยอม ไม่ถือสวาวเหตุของกันและกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทะเลาะกันอีก

๓. ปวารณาสังคหะ-การเลื่อนวันปวารณา เพื่ออนุเคราะห์ท่านที่มีวิปัสสนายังอ่อน สมณะยังอ่อน ถึงจะมีเพียงรูปเดียวก็ตาม เพราะเมื่อเลื่อนไปแล้วภิกษุนั้น ยังคงถือเสนาสนะที่เดิมได้อยู่ (ดู วิ.ปิฎ. ๓/๒๔๑/๑๖๒)

เรื่องคณะอุโบสถเป็นต้น ขุททสิกขาแปล ข้อที่ ๔๒๐-๔๕๒

คณะอุโบสถ (ภิกษุ ๓ รูป)

๔๒๑. **สมมุชชิตวา ปทีเปตวา ปฏฐเปตวา ทกาสน**
คณญตติ ฐเปตเวว กตตพโพ ตีหุโปสโก.

หลังจากทำบุพพกรรม คือ ทำความสะอาดโรงสีมา ติดดวงประทีป ปูอาสนะ ตั้งน้ำดื่ม น้ำใช้
เสร็จเรียบร้อยแล้ว ภิกษุ ๓ รูปพึงตั้งคณะญตติทำอุโบสถกรรม ด้วยอาการนี้ คือ

[คณะญตติในอุโบสถกรรม]

(ภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหรง ประคองอัญชลี ตั้งคณะญตติว่า)

สุนนตุ เม आयสมนตา, อชฺชโปสโก ปนฺนโรโส, ยทายสมนตานิ ปตตกถฺล, มย
อญฺญมญฺญํ ปาริสฺสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยาม.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงฟังคำของข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของ
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถึงที่แล้ว เราทั้งหลาย พึงกระทำปาริสฺสุทฺธิอุโปสถ

๔๒๒. **เอกํสํ จิวริ กตฺวา นิสฺสีทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ**
เถเรน อญฺชลิ เตวํ ปคฺคยฺห สมฺทีริยา.

เมื่อตั้งญตติแล้ว พระเถระ พึงกระทำจิวรเฉยียงป่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหรง ประคองอัญชลีบอก
ปาริสฺสุทฺธิกับภิกษุ ๒ รูปผู้มีพรรษาอ่อนกว่าตนเหล่านั้นอย่างนี้ คือ พึงบอกคำปาริสฺสุทฺธิอุโบสถสามครั้งว่า

[พระเถระบอกปาริสฺสุทฺธิกับภิกษุ ๒ รูปที่เหลือ]

ปาริสฺสุทฺโธ อหํ อาวุโส ปาริสฺสุทฺโธติ มํ ธาเรถ.

ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทฺธิแล้ว ท่านทั้งหลาย จงทรงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นผู้บริสุทฺธิ
แล้ว

๔๒๓. **สมตฺตปฺพุพารมฺเณน เต นเวเนวมิริยา.**

เมื่อพระเถระบอกปาริสฺสุทฺธิด้วยอาการอย่างนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่า
เหล่านั้น พึงบอกปาริสฺสุทฺธิเหมือนอย่างพระเถระนั้นทีละรูปด้วยอาการอย่างนี้ คือ กระทำจิวรเฉยียงป่าข้าง
หนึ่ง นั่งกระโหรง ประคองอัญชลี บอกปาริสฺสุทฺธิกับภิกษุ ๒ รูปที่เหลือเหล่านั้น สามครั้งว่า

[ภิกษุอ่อนพรรษาบอกปาริสฺสุทฺธิกับภิกษุ ๒ รูปที่เหลือ]

ปาริสฺสุทฺโธ อหํ ฆนฺเต ปาริสฺสุทฺโธติ มํ ธาเรถ

ท่านผู้เจริญ กระผมเป็นผู้บริสุทฺธิแล้ว ท่านทั้งหลาย จงทรงจำกระผมไว้ว่า เป็นผู้บริสุทฺธิแล้ว

คณะอุโบสถ (ภิกษุ ๒ รูป/ไม่มีการตั้งญัตติ)

๔๒๔. ทวีสุ เถเรน กตตพพิ กตเววมิริโย นโว

ในภิกษุ ๒ รูป พระเถระ ครั้นกระทำกิจที่พึงทำแล้ว พึงกล่าวกับภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่า ด้วยอาการนี้ คือ พึงกระทำจีวรเฉียงป่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหียง ประคองอัญชลีบอกปารีสัทธิตกับภิกษุผู้มีพรรษาอ่อนกว่าตนนั้น สามครั้งว่า

[พระเถระบอกปารีสัทธิตกับภิกษุ ๑ รูป]

ปารีสัทธิต อหิ อาวุโส ปารีสัทธิติ มํ ธาเรหิ.

ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าเป็นผู้ปารีสัทธิตแล้ว ท่าน พึงทรงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นผู้ปารีสัทธิตแล้ว

๔๒๕. นเวน เถโร ติกขตตุ์ เอวมสฺส อุทิริโย

“ปารีสัทธิต อหิ ฆนฺเต ปารีสัทธิติ มํ ธาเรธา”ติ.

ภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่า ก็เช่นกันคือ พึงกระทำจีวรเฉียงป่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหียง ประคองอัญชลีบอกปารีสัทธิตกับพระเถระนั้น สามครั้งว่า

[พระนวกะบอกปารีสัทธิตกับภิกษุเถระนั้น]

ปารีสัทธิต อหิ ฆนฺเต ปารีสัทธิติ มํ ธาเรธา.

ท่านผู้เจริญ กระผมเป็นผู้ปารีสัทธิตแล้ว ท่านทั้งหลาย จงทรงจำกระผมไว้ว่า เป็นผู้ปารีสัทธิตแล้ว

อธิษฐานอุโบสถ ภิกษุรูปเดียว

๔๒๖. ปุพฺพกิจจํ สฺมาเปตฺวา อธิญฺญฺเยวเมกโก.

ภิกษุอยู่รูปเดียวเท่านั้น ครั้นทำบุพเพกิจ มีการทำความสะอาดโรงอุโบสถเป็นต้นให้เสร็จเรียบร้อยแล้ว พึงอธิษฐานอุโบสถอย่างนี้ คือ

[ภิกษุรูปเดียวกล่าวอธิษฐานอุโบสถ]

อชฺช เม อุโปสโก ปนฺนโรโส อธิญฺญามิ.

วันนี้ เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ สำหรับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอธิษฐานอุโบสถ หรือถ้าเป็นวัน ๑๔ ค่ำ พึงกล่าวว่า

อชฺช เม อุโปสโก จาตุทฺทโส อธิญฺญามิ.

วันนี้ เป็นวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ สำหรับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอธิษฐานอุโบสถ ถ้าไม่ได้อธิษฐานอุโบสถด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุนั้น ต้องทุกกฎ.

๔๒๗. ยตฺถ วสนฺติ จตฺตารโ ตโย วา ยทิ วา ทฺเว

ปารีสัทธิติ หริตฺวาน เอเกกสฺสิตริตฺเร

ตํ ตํ อุโปสถํ กยิรํ สียา อาปตฺติ ทฺทุกฺกมฺ.

ในอวาสใด มีภิกษุอยู่กัน ๔ รูป ๓ รูป หรือ ๒ รูป ในอวาสนั้น ภิกษุที่เหลือออกนั้นออกนี้ ได้นำปารีสัทธิตของภิกษุรูปหนึ่งๆ มาทำอุโบสถกรรม ต้องอาบัติทุกกฎ

อธิบายว่า ภิกษุอยู่กัน ๔ รูป ภิกษุ ๓ รูป นำปาริสุทธิตีของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วบอกปาริสุทธิตี กิติ อยู่กัน ๓ รูป ภิกษุ ๒ รูป นำปาริสุทธิตีของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วสวดปาติโมกข์ กิติ อุโบสถกรรม ชื่อว่าเป็น วรรค โดยอกรรม (ใช้ไม่ได้)

ภิกษุอยู่กัน ๔ รูป ภิกษุ ๓ รูป นำปาริสุทธิตีของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วสวดปาติโมกข์ กิติ หรือ อยู่กัน ๓ รูป ภิกษุ ๒ รูป นำปาริสุทธิตีของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วบอกปาริสุทธิตี กิติ อุโบสถกรรม ชื่อว่าเป็น วรรคโดย อกรรม (ใช้ไม่ได้)

ภิกษุอยู่กัน ๔ รูป ภิกษุทั้ง ๔ รูปประชุมกันทำปาริสุทธิตีอุโบสถ หรือ อยู่กัน ๓ รูป ภิกษุ ๓ รูป ประชุมกันทำสังฆอุโบสถ ชื่อว่า พร้อมเพรียงกันโดยอกรรม (เป็นอาบัติทุกกฏ ทุกกรณี)

๔๒๘. **วคฺเค สมคฺเค วคฺโคติ** **สญฺญิโน วมิตฺตสฺส วา**
ทุกกฏํ กโรโต เกทา- **ธิปฺปาเยน ฤลลจฺจย**
วคฺเค สมคฺเคนาปตฺติ **สมคฺโค อิติ สญฺญิโน.**

สงฆ์เป็นวรรค หรือ เป็นสมัคคะ-พร้อมเพรียงกัน ภิกษุมีความสำคัญว่าเป็น วรรค หรือ สงฆ์ ว่า เป็นวรรค หรือสงฆ์ว่าเป็นสมัคคะ ขึ้นทำอุโบสถกรรม เป็นทุกกฏ เมื่อรู้ที่อยู่ภิกษุที่ยังไม่มา มีอยู่ ขึ้น กระทำอุโบสถก่อนด้วยมุ่งความแตกแยก เป็นฤลลจจย สงฆ์เป็นวรรค ภิกษุสำคัญว่า พร้อมเพรียงกัน ไม่ เป็นอาบัติ

[ด้วยมุ่งความแตกแยก คือ ทรงปรับเป็นอาบัติฤลลจจย เพราะเป็นบาปอกุศลที่รุนแรง ด้วยคิด อย่างนี้ว่า “ขอให้ภิกษุเหล่านั้น จงพินาศ จงวิบัติ ประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น”]

๔๒๙. **อุกฺขิตฺตสฺส คหฺนฺนฺจฺจสฺส** **เสสํ สหตฺถมฺมิมิ**
ปาราชิกสฺสาภพฺพสฺส **สิกฺขานิกฺขิตฺตกสฺส จ.**
 ๔๓๐. **นินฺนฺนปฺริสายญจ** **สภาคาปตฺติโก ตถา**
จฺนฺเทน ปรีวตฺเถน **ปาติโมกฺขนํ อุกฺกฺกิสฺเส.**

สงฆ์ไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่นั่งอยู่ด้วยภิกษุผู้ถูกลงอุกเขปนียกรรม คฤหัสถ์ สหธรรมิก ที่เหลือมีภิกษุณีเป็นต้น ภิกษุต้องปาราชิก อภัพบุคคล ๑๑ จำพวกมีบัณฑิตเป็นต้น ผู้บอกคืนสิกขา

[เมื่อทำอุโบสถกรรมในบริษัทที่นั่งอยู่ด้วยภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม ต้องอาบัติปาจิตย เมื่อทำในบริษัทที่นั่งอยู่ด้วยวัชชนียบุคคลที่เหลือ มีคฤหัสถ์ เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ]

อนึ่ง สงฆ์ผู้มีสภาคาบัตินอยู่ ก็ไม่พึงสวดปาติโมกข์ และ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ด้วยฉันทะที่เสีย ไปแล้ว (มีการยกเลิกไปแล้ว)

[เมื่อสงฆ์ได้นำฉันทะของภิกษุผู้ควรแก่การนำฉันทะมาในโรงสีมาแล้ว เกิดมีฉันทะร่วมกันว่า จะยกเลิกการทำสังฆกรรม ภายหลังกลับมีฉันทะร่วมกันใหม่อีกครั้งว่าจะทำสังฆกรรม ในภายหลังนี้ เมื่อจะ ทำสังฆกรรม จะต้องไปขอฉันทะใหม่อีกครั้ง ไม่ได้ไปขอมาใหม่ ขึ้นทำสังฆกรรม กรรมย่อมวิบัติ และสงฆ์ก็ เป็นทุกกฏ ส่วนเรื่องสงฆ์ต้องวัดตุสภาคาบัติ พึงดูตามลำดับพระบาลี (วิ.มหา.๔/๑๗๑/๑๗๙, วินยวินิจฺฉยฎิ. ๒/ ๒๕๙๔-๕/๑๘๒-๓)]

๔๓๑. **อเทศยิตฺวานาปนุํ** **นาวิกตฺวาน เวมตี**
นุโปสเถปี วา กาคุํ **โปสโถ น จ กปฺปติ.**

ภิกษุไม่แสดงลหุกาบัติก็ดี ไม่เปิดเผยครุกาบัติก็ดี ไม่แจ้งเรื่องความสงสัยในอาบัติก็ดี กระทำอุโบสถกรรมในวันที่ไม่ใช่วันอุโบสถก็ดี อุโบสถ ย่อมไม่สมควร (คือเป็นอาบัติทุกกฏ)

[คำว่า ไม่แจ้งเรื่องความสงสัยในอาบัติ คือ เมื่อเกิดความสงสัยในอาบัติ ไม่ได้บอกกับภิกษุอื่นว่า “**อหํ อวฺุโส/ภนฺเต อิตฺถนฺนมาเย อาปตฺติยา เวมตีโก. ยทา นิพฺพเมตฺติโก ภวิสฺสามิ, ตทา ตํ อาปตฺติ ปฏิภฺริสฺสามิ**-ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้า มีความสงสัยในอาบัติชื่อนี้ ข้าพเจ้าหมดความสงสัยแล้วในกาลใด ในกาลนั้น จักกระทำคืนอาบัตินั้น”

สงสัยในอาบัติหลายตัวให้กล่าวว่า “**อหํ อวฺุโส/ภนฺเต สมฺพหฺลสาสุ อาปตฺติสุ เวมตีโก. ยทา นิพฺพเมตฺติโก ภวิสฺสามิ, ตทา ตา อาปตฺติโย ปฏิภฺริสฺสามิ**-ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้า มีความสงสัยในอาบัติมากตัว ข้าพเจ้าหมดความสงสัยแล้วในกาลใด ในกาลนั้น จักกระทำคืนอาบัติเหล่านั้น” (ดูการอธิบายในวินยวินิจฺฉยฎฺฎี. ๒/๒๕๙๖/๑๘๓-๔)]

๔๓๒. **อฏฺฐิติโปสถาวาสา** **น วเช ตพฺหุ วิตฺวา**
อนฺตรายํ ว สงฺฆํ วา- **ธิฏฺฐาตุํ สิมฺเมว วาติ.**

ในวันอุโบสถนั้น ภิกษุ มีความประสงค์จะอธิษฐานอุโบสถหรือทำคณะอุโบสถ ไม่พึงออกจากอาวาสซึ่งไม่ได้งดการทำอุโบสถกรรม(อาวาสที่ยังจะมีการสวดปาติโมกข์อยู่) ไปสู่ที่อื่นหรือแม่น้ำ เว้นแต่มีอันตรายเท่านั้น หรือ มีสงฆ์ไปด้วย

[ส่วนอาวาสที่มีการสละอุโบสถกรรม ไม่มีการทำอุโบสถ จะแยกตัวออกไปทำอุโบสถกรรมข้างนอก สมควรอยู่ (ดู วิ.อฏฺ.๓/๑๘๑/๑๔๓, ขุทฺทสิกฺขาปุราณฎฺฎี ๔๓๒/๒๐๒, ขุทฺทสิกฺขาอภิณฺวฎฺฎี. ๔๓๒/๓๘๙)]

ปวารณานิเทศ

ปวารณาติ

๔๓๓. ทูวินันฺ ทิณฺณํ จตฺตุนนฺจ อญฺญมญฺญปฺปวารณา
เอกสฺส จ อธิฏฺฐานํ เสสา สงฺฆปฺปวารณา.

ในเรื่องปวารณา ภิกษุอยู่กัน ๒ ๓ ๔ รูป ฟังทำคณะปวารณา บอกรูปปวารณาแก่กันและกัน อยู่
รูปเดียวให้ทำการอธิษฐานปวารณา ที่เหลือ เป็นสังฆปวารณา

๔๓๔. ปุพฺพกิจฺเจ จ กรเณ ปตฺตกฺลฺลํ สมานิตะ
ฐฺเปตฺวา ญฺตฺติ สงฺเขน กตฺตพฺเพว ปวารณา.

เมื่อทำบุพพกรรม บุพพกิจ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ปัดตักลละ บริบูรณ์แล้ว สงฆ์ฟังตั้งสังฆญัตติทำ
การปวารณา

[สังฆญัตติปวารณา (แบบสามัญ)]

สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺฆิ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺลฺลํ, สงฺฆิ
ปวาเรยฺย.

ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์ฟังปวารณา

[การตั้งญัตติแบบสามัญนี้ เมื่อปวารณากล่าว ๓ ครั้งก็ได้ ๒ ครั้งก็ได้ ๑ ครั้งก็ได้ แต่พรรษา
เท่ากัน กล่าวปวารณาพร้อมกันไม่ได้]

๔๓๕. เอกํสี จิวริ กตฺวา นิสิติตฺวา อุกฺกุฏิกํ
เถเรน อญฺชลิ สงฺฆิ ปคฺคยฺห สมฺทีริโย.

[พระเถระกล่าวคำปวารณากับสงฆ์]

พระเถระในสงฆ์ ฟังกระทำผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระโห่ ประคองอัญชลี กล่าวปวารณากับสงฆ์ว่า
๔๓๖. สงฺฆํ อวฺุโส ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุตฺเตน วา ปฺริสฺงกาย วา, วทฺนฺตุ มํ
อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกฺริสฺสามิ.

ทุติยมฺปิ อวฺุโส สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุตฺเตน วา ปฺริสฺงกาย วา, วทฺนฺตุ มํ
อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกฺริสฺสามิ.

ตติยมฺปิ อวฺุโส สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุตฺเตน วา ปฺริสฺงกาย วา, วทฺนฺตุ มํ
อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกฺริสฺสามิ.

ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอ
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้า เห็นอยู่ จักได้กระทำคืนต่อไป

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

๔๓๗. ปวาเรณฺเตสุ เถเรสุ นิสชชุกกุฏิกํ นโว
 ปวาเรติ สยํ ยาว อุกกุฏิกิว อจฺจตุ.

ขณะที่พระเถระทั้งหลาย กำลังกล่าวปวารณาอยู่ ภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่า จงนั่งกระโหียงอยู่ จนกว่าจะถึงคราวที่ตนเองจะกล่าวปวารณา (กล่าวปวารณาเสร็จจึงสามารถนั่งตามปกติได้)

๔๓๘. ปุพฺพารมฺภํ สฺมาเปตฺวา นโว สงฺฆมฺพุทฺริเย.

[ภิกษุผนวกระหว่างพรรษากล่าวปวารณากับสงฆ์]

(เมื่อมาถึงคราวตนเองปวารณา) ภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่า พึงยังกิจเบื้องตนให้สมบูรณ์คือทำผ้าเจดียงป่า นั่งกระโหียง ประคองอัญชลี (ซึ่งได้กระทำไว้ก่อนหน้าคือคราวที่พระเถระกล่าวปวารณาแล้ว) แล้วกล่าวคำปวารณากับสงฆ์ว่า

๔๓๙. สงฺฆํ ฆนฺเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สฺเตน วา ปฺริสํกาย วา, วทนฺตุ มํ
 อายสฺมนโต อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกฺริสฺสามิ.

ทุติยมฺปิ ฆนฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สฺเตน วา ปฺริสํกาย วา, วทนฺตุ มํ
 อายสฺมนโต อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกฺริสฺสามิ.

ตติยมฺปิ ฆนฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สฺเตน วา ปฺริสํกาย วา, วทนฺตุ มํ
 อายสฺมนโต อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกฺริสฺสามิ.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กระผมปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมเห็นอยู่ จักได้กระทำคืนต่อไป

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

๔๔๐. ทาเนน ธมฺมสากจฺฉา กลเหหิ จ รตฺติยา
 เตวาจิกาย โอกาเส- สติ เขปิตภาวโต
 อนฺตรายเ ทสฺวิเถ ญฺตุตฺติ วตฺวานุรูปโต.

(ในวันปวารณานั้น เมื่อราตรีผ่านไปด้วยการถวายทานรับทาน การสนทนาธรรม มีเรื่องทะเลาะกัน เพราะโอกาสจะกล่าวปวารณารูปละ ๓ ครั้ง จึงหมดไปด้วย (ไม่สามารถกล่าวปวารณารูปละ ๓ ครั้งได้ เพราะเวลาไม่พอ จะสว่างเสียก่อน) หรือ มีอันตราย ๑๐ อย่าง อย่างนี้ สงฆ์สามารถ ตั้งญัตติโดยสมควรต่อเหตุการณ์ ว่า

๔๔๑. “สุณฺหาตุ เม ฆนฺเต สงฺโฆ, มนุสฺเสหิ ทานํ เทนฺเตหิ... ทฺวิหิ ภิกฺขุหิ ธมฺมํ
 สากจฺฉนฺเตหิ... กลหนํ กโรนฺเตหิ เยภฺยุเยน รตฺติ เขปิตา. สเจ สงฺโฆ เตวาจิกํ ปวาเรสฺสติ,
 อปฺปวาริโตว สงฺโฆ ภวิสฺสติ, อถายํ รตฺติ วิภายิสฺสติ...

อภัย ราชนฺตราย, อภัย ใจรนฺตราย, อภัย อคฺยนฺตราย, อภัย อุทกนฺตราย, อภัย
 มนุสฺสนฺตราย, อภัย อมนุสฺสนฺตราย, อภัย วาพฺนฺตราย, อภัย สรีสฺปนฺตราย, อภัย ชีวิตนฺตราย,

อภัย พุรฺหมจฺริยนฺตราย. สเจ สงฺโฆ เตวาจิกํ ปวาเรสฺสติ, อปฺปวาริโตว สงฺโฆ ภวิสฺสติ,
 , อถายํ พุรฺหมจฺริยนฺตราย ภวิสฺสติ. ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลลฺลํ, สงฺโฆ เทววาจิกํ / เอกวาจิกํ /
 สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺย.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ราตรีได้ผ่านไปด้วยชาวบ้านผู้ให้ทานอยู่... ด้วยภิกษุสองรูป (หลายรูป)ผู้สนทนาธรรมกันอยู่.. ด้วยภิกษุทั้งหลาย ผู้วิเวกกันอยู่ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หนไซ้ร้ สงฆ์จักเป็นผู้ไม่ได้ปวารณา (ปวารณาไม่ทัน) เมื่อเป็นเช่นนี้ ราตรีก็จักสว่าง...

...นี่เป็นราชันตราย-พระราชาสเด็จพระเจ้า... นี่เป็นโจรันตราย-โจรมาปล้น... นี่เป็น อัคคยันตราย-ไฟไหม้... นี่เป็นอุทกกันตราย-น้ำหลากมา... นี่เป็นมनुสสันตราย-คนมามาก... นี่เป็นอมनुสสันตราย-ผีเข้าสิงภิกษุ... นี่เป็นวาพันตราย-สัตว์ร้ายเข้ามา... นี่เป็นสรีสบันตราย-งูร้ายเลื้อยเข้ามา... นี่เป็นชีวิตันตราย-ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต...

...นี่เป็นพรหมจริยันตราย-มีอันตรายต่อพรหมจรรย์ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หนไซ้ร้ สงฆ์จักเป็นผู้ไม่ได้ปวารณา เมื่อเป็นเช่นนี้ อันตรายต่อพรหมจรรย์ก็จักเกิดเสียก่อน ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์พึงปวารณา ๒ หน / ปวารณาหนเดียว / ปวารณามีพรรษาเท่ากัน

[การตั้งญัตติตามสมควรแก่เหตุการณ์]

เช่น มีประชาชน ถวายทาน ก็ให้ญัตติว่า

“สุณาคู เม ภนุเต สงฺโฆ, มนุสฺเสหิ ทานํ เทนุเตหิ, เยภฺยูเยน รตฺติ เชปีตา. สเจ สงฺโฆ เตวาจิกํ ปวาเรสุสฺติ, อปฺปวาริโตว สงฺโฆ ภวิสฺสฺติ, อถายํ รตฺติ วิภายิสฺสฺติ. ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ สมานวสุสิกํ ปวาเรยฺย.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ราตรีได้ผ่านไปด้วยชาวบ้านผู้ให้ทานอยู่ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หนไซ้ร้ สงฆ์จักเป็นผู้ไม่ได้ปวารณา(ปวารณาไม่ทัน) เมื่อเป็นเช่นนี้ ราตรีก็จักสว่าง ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณามีพรรษาเท่ากัน

มีน้ำหลากมา ก็ให้ญัตติว่า

“สุณาคู เม ภนุเต สงฺโฆ, อยํ อุทกนฺตราย, สเจ สงฺโฆ เตวาจิกํ ปวาเรสุสฺติ, อปฺปวาริโตว สงฺโฆ ภวิสฺสฺติ, อถายํ อุทกนฺตราย ภวิสฺสฺติ. ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ สมานวสุสิกํ ปวาเรยฺย.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นี่เป็นอุทกกันตราย ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หนไซ้ร้ สงฆ์จักเป็นผู้ไม่ได้ปวารณา(ปวารณาไม่ทัน) เมื่อเป็นเช่นนี้ อันตรายคือน้ำหลากมาก็จักเกิดเสียก่อน ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณามีพรรษาเท่ากัน

๔๔๒. ปวาเรยฺยานุรูปเณ ยถารูปิตญฺตติยา

เมื่อตั้งญัตติเสร็จแล้ว ฟังกล่าวปวารณาตามสมควรกับญัตติที่ได้ตั้งไว้แล้วอย่างนั้น

[อาการตั้งญาติ ๕ แบบ]

๑. **แบบสามัญญ (สัพพสังคาหิกญาติ)** จบญาติแล้วกล่าวปวารณา ๓ ๒ หรือ ๑ ครั้งได้ แต่ภิกษุมีพรรษาเท่ากัน กล่าวปวารณาพร้อมกันไม่ได้

สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ ปวาเรยฺย.

ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา

๒. **เตววจิกญาติ** จบญาติแล้วกล่าวปวารณา ๓ ครั้งเท่านั้น อย่างอื่นไม่ได้

สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ เตววจิกํ ปวาเรยฺย.

ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา เป็นเตววจิกะ-กล่าวคำปวารณารูปละ ๓ หน

๓. **เทววจิกญาติ** จบญาติแล้วกล่าวปวารณา ๓ ครั้ง หรือ ๒ ได้เท่านั้น อย่างอื่นไม่ได้

สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ เทววจิกํ ปวาเรยฺย.

ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา เป็นเทววจิกะ-กล่าวคำปวารณารูปละ ๒ หนก็ได้

๔. **เอกววจิกญาติ** จบญาติแล้วกล่าวปวารณา ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง หรือ ๑ ได้ พรรษาเดียวกัน ปวารณาพร้อมกัน ไม่ได้

สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ เอกววจิกํ ปวาเรยฺย.

ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา เป็นเอกะววจิกะ-กล่าวคำปวารณารูปละ ๑ หนก็ได้

๕. **สมานวสสิกญาติ** จบญาติแล้วกล่าวปวารณา ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง หรือ ๑ ได้ พรรษาเดียวกัน ปวารณาพร้อมกันก็ได้ (ได้ทุกรูปแบบ)

สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, สงฺโฆ สมานวสสิกํ ปวาเรยฺย.

ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา เป็นสมานะวสสิกะ-มีพรรษาเท่ากันปวารณาพร้อมกันก็ได้

อากฺขเจยฺยํ ยถิ สฺมา

อาทิกา เจตฺถ อาหเร.

ก็ในเรื่องปวารณานี้ คาทาว่า ถ้ามีภิกษุอาศัยคันทุกะมา มีจำนวนเท่ากับภิกษุเจ้าถิ่นเป็นต้น ดังนี้ ก็ควรนำมาประกอบด้วย เหมือนในเรื่องการทำอุโบสถกรรม

๔๔๓. **เอวํ ติจตุวคโค จ ญตติ วตฺวา ปวารเย.**

ภิกษุอยู่กัน ๓/๔ รูป ฟังตั้งญัตติแล้วกล่าวปวารณาด้วยอาการอย่างนี้ คือ

[**คณะญัตติ/ ๓ รูป**]

**สุณนตุ เม อายุสมนตา, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทายสมนตานิ ปตตกถลํ, มยํ
อญญมญญํ ปวาเรยยาม.**

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า วันนี้ เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของท่านผู้มีอายุทั้งหลายถึงที่แล้ว เราทั้งหลาย ฟังปวารณาต่อกันและกันเถิด

๔๔๔. **เอกํสํ จีวรํ กตฺวา นิสิตฺตฺวา อุกฺกุฏิกํ
เถเรน อญฺชลิ เตวํ ปคฺคยฺห สมฺพิริยา.**

[**พระเถระกล่าวปวารณาในคณะ**]

พระเถระในสงฆ์ ฟังกระทำผ้าเชียงป่า นั่งกระโหียง ประคองอัญชลี กล่าวปวารณาภิกษุที่เหลือว่า

๔๔๕. **อหํ อวฺุโส อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนตา อนุกมฺปิ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.**

**ทุติยมฺปิ อหํ อวฺุโส อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนตา อนุกมฺปิ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.**

**ตติยมฺปิ อหํ อวฺุโส อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนตา อนุกมฺปิ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.**

ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าปวารณาต่อท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้า เห็นอยู่ จักได้กระทำคืนต่อไป ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

[**ภิกษุนวกะ(ผู้อ่อนพรรษา)กล่าวปวารณาในคณะ**]

ถึงภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่าเหล่านั้น ก็ฟังทำปวารณาทีละรูป คือ

ฟังกระทำผ้าเชียงป่า นั่งกระโหียง ประคองอัญชลี กล่าวปวารณาภิกษุที่เหลือว่า

**อหํ ฆนฺเต อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา, วทนตุ มํ
อายุสมนตา อนุกมฺปิ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.**

**ทุติยมฺปิ อหํ ฆนฺเต อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนตา อนุกมฺปิ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.**

**ตติยมฺปิ อหํ ฆนฺเต อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนตา อนุกมฺปิ อฺุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.**

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กระผมปวารณาต่อท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี

ด้วยนีกสงสัยก็ดี ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผม เห็นอยู่ จักได้
กระทำคืนต่อไป

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

[**อยู่กัน ๔ รูป ในพระบาฬีมีการตั้งญัตติว่า**]

สุณนตุ เม อายุสมนโต, อชช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทายสมนตานิ ปตตกถลํ, มย
อญญมญญํ ปวาเรยยาม.

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า วันนี้ เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ถ้าความพร้อมของท่านผู้มี
มีอายุทั้งหลายถึงที่แล้ว เราทั้งหลาย ฟังปวารณาต่อกันและกันเถิด

[**พระเถระกล่าวปวารณากับคณะ (ภิกษุ ๓ รูปที่เหลือ)**]

อหํ อวฺุโส อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา, วทนตุ มํ
อายุสมนโต อนุกมปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสฺสามิ.

ทุตติยมปิ อหํ อวฺุโส อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนโต อนุกมปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสฺสามิ.

ตติยมปิ อหํ อวฺุโส อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนโต อนุกมปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสฺสามิ.

ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าปวารณาต่อท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วย
นีกสงสัยก็ดี ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้า เห็นอยู่ จักได้
กระทำคืนต่อไป ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

[**พระนวกะกล่าวปวารณากับคณะ (ภิกษุ ๓ รูปที่เหลือ)**]

อหํ ฆนฺเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา, วทนตุ มํ อายุสมนโต
อนุกมปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสฺสามิ.

ทุตติยมปิ อหํ ฆนฺเต อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนโต อนุกมปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสฺสามิ.

ตติยมปิ อหํ ฆนฺเต อายุสมนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสํกาย วา,
วทนตุ มํ อายุสมนโต อนุกมปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสฺสามิ.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กระผมปวารณาต่อท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี
ด้วยนีกสงสัยก็ดี ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผม เห็นอยู่ จักได้
กระทำคืนต่อไป

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ (วิ.มหา.๔/๒๑๖/๒๔๒)

[คณะปวารณา ภิกษุอยู่กัน ๒ รูป]

ไม่ต้องตั้งญัตติ

๔๔๖. ทวีสุ เถเรน กตตพพฺ ํ นโว กตเววมิริโย.

บรรดาภิกษุ ๒ รูปนั้น พระเถระพึงทำการปวารณาก่อน แล้วภิกษุผู้อ่อนพรรษาพึงทำปวารณา
ทีหลัง

[พระเถระกล่าวปวารณากับภิกษุอีกรูปหนึ่ง]

พระเถระพึงกระทำผ้าเชียงป่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี กล่าวปวารณากับภิกษุผู้อ่อน
พรรษากว่าว่า

๔๔๗. อหํ อาวุโส อายุสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสฺสํกาย วา, วทตฺ มํ
อายุสฺมา อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.

ทุติยมฺปิ อหํ อาวุโส อายุสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสฺสํกาย วา, วทตฺ
มํ อายุสฺมา อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.

ตติยมฺปิ อหํ อาวุโส อายุสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสฺสํกาย วา, วทตฺ
มํ อายุสฺมา อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.

ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าปวารณาต่อท่านผู้มีอายุ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอ
ท่านผู้มีอายุ จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้า เห็นอยู่ จักได้กระทำคืนต่อไป

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

[ภิกษุนวจะกล่าวปวารณากับพระเถระ]

ถึงภิกษุผู้มีพรรษาอ่อนกว่า ก็พึงกระทำผ้าเชียงป่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี กล่าว
ปวารณากับพระเถระว่า

อหํ ฆนฺเต อายุสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสฺสํกาย วา, วทตฺ มํ
อายุสฺมา อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.

ทุติยมฺปิ อหํ ฆนฺเต อายุสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสฺสํกาย วา, วทตฺ
มํ อายุสฺมา อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.

ตติยมฺปิ อหํ ฆนฺเต อายุสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเฐน วา สุเตน วา ปริสฺสํกาย วา, วทตฺ
มํ อายุสฺมา อนุกมฺปํ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏฺิกิริสฺสามิ.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กระผมปวารณาต่อท่านผู้มีอายุ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึก
สงสัยก็ดี ขอท่านผู้มีอายุ จงอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมเห็นอยู่ จักได้กระทำคืนต่อไป

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

[อธิษฐานปวารณา]

ภิกษุอยู่รูปเดียว

๔๔๘. **ปุพฺพกัจจํ สฺมาเปตฺวา อธิฏฺเฐยฺเยวเมกโก.**

ภิกษุอยู่รูปเดียวเท่านั้น ครั้นทำบุพพกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฟังกล่าวคำอธิษฐานปวารณาว่า

(วัน ๑๔ ค่ำกล่าววว่า)

อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสี อธิฏฺฐามิ

วันนี้ เป็นวันปวารณา ๑๔ ค่ำ ข้าพเจ้าอธิษฐานปวารณา

(วัน ๑๕ ค่ำกล่าววว่า)

อชฺช เม ปวารณา ปนฺนรสี อธิฏฺฐามิ.

วันนี้ เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ ข้าพเจ้าอธิษฐานปวารณา

๔๔๙. **ยสฺมี วสนฺติ วา ปญฺจ จตฺตารโ วา ตโย ทฺเว**

ปวารณํ หริตฺวาน

เอเกกสฺสิตฺตเร.

๔๕๐. **ตํ ตํ ปวารณํ กยิรํ**

สฺยิยา อาปตฺติ ทฺกุกฺกํ.

ในอวาสใด มีภิกษุอยู่กัน ๔ รูป ๓ รูป หรือ ๒ รูป ในอวาสนั้น ภิกษุที่เหลือออกนอกรู้ได้ นำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งๆ มา กระทำปวารณากรรมนั้นๆ ต้องอาบัติทุกกฏ

[ตัวอย่างเช่น ภิกษุอยู่กัน ๕ รูป ๔ รูปนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาทำคณะปวารณา เป็นต้น กิติ อยู่กัน ๓ รูป ๒ รูปนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาทำ สังฆปวารณาเป็นต้นกิติ เป็นทุกกฏทั้งนั้น]

เสสสา อุโปสเถ วุตฺตา

คาถาโย เจตฺถ อาหเร.

ก็ในเรื่องปวารณานี้ ฟังนำคาถาที่เหลือทั้งหลายมากล่าวไว้เหมือนอย่างในเรื่องอุโบสถกรรม

[ภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนเท่ากันหรือน้อยกว่าภิกษุเจ้าถิ่น มาถึงในเวลาทีภิกษุเจ้าถิ่นได้ตั้ง ญัตติและกำลังปวารณาอยู่ อาคันตุกะภิกษุ ฟังกล่าวปวารณาต่อได้เลย แต่ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นปวารณาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น ฟังบอกปวารณากับภิกษุเหล่านั้นผู้ซึ่งได้ปวารณาเสร็จไปแล้ว แต่ถ้า อาคันตุกะภิกษุนั้น มีจำนวนมากกว่า มาถึงเช้า ต้องเริ่มทำปวารณากรรมอีกครั้ง นับตั้งแต่การทำบุพพกรรม เป็นต้น]

๔๕๑. **ปวาริตฺเว สงฺฆมฺหิ**

ปาริสฺสุทฺธิอุโปสถํ.

กเรยฺย จินฺนวสฺโส วา

อวุตฺโต วานุปคโต.

เมื่อสงฆ์ปวารณาแล้ว ภิกษุที่มีพรรษาชาติก็ดี ภิกษุที่จำพรรษาหลังก็ดี ภิกษุที่ไม่ได้จำพรรษาก็ดี ฟังบอกปาริสฺสุทฺธิอุโปสถกับภิกษุผู้ได้กล่าวปวารณาเสร็จกันหมดทุกรูปแล้วเหล่านั้น

[ห้ามไม่ให้มีการตั้งญัตติ ๒ อย่างในวันเดียวกัน]

๔๕๒. **จาตุมาสิเนีย จาปี**

กเต สงฺฆเณอุปฺสเถ

วุตฺถวสฺสา ปวาเรยฺยํ

สเจ อปฺปตฺรา สฺยิ

อย่างนั้นเช่นกัน คือ พอถึงวันปวารณาในวัน ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ถ้าภิกษุที่จำพรรษาหลังมีจำนวนน้อยกว่า เมื่อสงฆ์ทำอุโบสถกรรมไปแล้ว ท่านที่จำพรรษาหลังเหล่านั้น ฟังบอกปวารณากับภิกษุที่ทำอุโบสถกรรมเสร็จไปแล้วนั้น

[แต่ถ้าในวัน ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ นี้ ภิกษุจำพรรษาหลังมีจำนวนมากกว่าหรือเท่ากับกลุ่มภิกษุที่จะทำอุโบสถกรรม ให้ตั้งญัตติปวารณา ภิกษุจำพรรษาหลังบอกปวารณาเสร็จแล้ว กลุ่มที่ทำอุโบสถกรรม นอกนี้ ฟังบอกปวารณากับท่านที่กล่าวปวารณาเสร็จไปแล้วนั้น] (ขุททกปิฎกคทาที่ ๔๒๐-๔๕๒/๕๓-๕๗)

๒๖๔๒. **ปารีสุทธิปทานน**

สมปาเทตตโน สุจิ.

จนุททานน สงฺขมสฺส

สพฺพํ สาเรติ นตฺตโน.

ด้วยการให้ปารีสุทธิอย่างเดียว

ย่อมให้สำเร็จความบริสุทธิของตน(ตนชื่อว่าได้ทำ

อุโบสถกรรมร่วมกับสงฆ์) ด้วยการให้ฉันท์อย่างเดียว ย่อมให้สำเร็จสังกรรมของสงฆ์ทุกอย่าง แต่อุโบสถกรรมของตนหาสำเร็จด้วยไม่

๒๖๔๓. **ตสฺมา ปน อุภินนํปิ**

กัจจสิทฺตตฺถเมวอิ.

ปารีสุทธิปี ทาทพฺพา

จนฺทํ เทนฺเตน ภิกฺขุณา.

เพราะเหตุนั้น ในการทำอุโบสถกรรมเป็นต้นนี้ เพื่อความสำเร็จแห่งกิจทั้งสองฝ่ายคือทั้งของตนและของสงฆ์ ในเวลาให้ฉันท์ ภิกษุพึงให้ปารีสุทธิไปด้วย (ในเรื่องปวารณาก็มีนัยดุจกัน) (วินยวินิจฺจยคทา ๒๖๔๒-๓/๒๖๔)

[คาถาแสดงบุพพกรรมเป็นต้น]

ของปวารณา

สมมุชฺชณี ปทีโป จ

อุทกํ อาสเนน จ

ปวารณาย เอตานิ

“บุพพกรรมนฺ”ติ วุจฺจติ.

จนุทปฺปวารณา อุตุกฺขานํ

ภิกฺขุคณฺนา จ โอิวาทิ

ปวารณาย เอตานิ

“บุพพกัจจนฺ”ติ วุจฺจติ.

ปวารณา, ยาวตีกา จ ภิกฺขุ กมฺมปฺปตฺตา.

สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชุนฺติ.

วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมี น โหนฺติ.

“ปตฺตกฺลฺลนฺ”ติ วุจฺจติ.

บุพพกรรม-กิจที่ต้องทำก่อนสงฆ์ประชุมกัน

การทำความสะอาดโรงอุโบสถ ๑ การติดประทีปทำให้สว่าง ๑ การจัดตั้งน้ำฉันท์น้ำใช้ ๑ พร้อมด้วยการปูอาสนะ ๑ ทั้ง ๔ กิจนี้ เรียกว่า บุพพกรรมของปวารณา

บุพพกิจ-กิจที่ต้องทำก่อนสงฆ์ทำการปวารณา

การนำฉันท์ของผู้มอบฉันท์เข้ามาในสงฆ์ ๑ การนำฉันท์และปวารณาของผู้มอบฉันท์และปวารณาเข้ามาในสงฆ์ ๑ การบอกฤดู ๑ การนับจำนวนภิกษุ ๑ การแจ้งเรื่องให้โอวาทนางภิกษุณี ๑ ทั้ง ๕ กิจนี้ เรียกว่า บุพพกิจของปวารณา

ปัตตกัลละ-ความพร้อมบริบูรณ์แห่งองค์ในการปวารณา

(๑) เป็นปวารณา ๑๕ ค่ำ

(๒) ภิกษุกำหนดอย่างน้อยมีจำนวน ๕ รูป เป็นผู้เข้าร่วมปวารณากรรม ทุกรูปเป็นปกติตตะ
ภิกษุ ไม่เป็นผู้ต้องปาราชิก ไม่เป็นผู้ถูกยกวัตร ไม่ละหัดตบาสอยู่ในสีมาเดียวกัน

(๓) วัตถุประสงค์ปฏิบัติมีวิกาลโภชนาเป็นต้น ไม่มีในสงฆ์

(๔) วัชชนียะบุคคล-ผู้ต้องเว้นห้ามอยู่ในหัตถบาส ไม่มีในสงฆ์

ทั้ง ๔ องค์นี้ เรียก ปัตตกัลละ (ขุททสิกขาอภินวฎี.๔๓๔/๓๙๐)

เรื่อง หินนิมิต ๓๒ ปละ ควรมีขนาดเท่าผลตาลสุก

ในอรรถกถาสมันตะปาสาทิกา กล่าวถึงหินนิมิต ขนาดเล็กสุดอย่าให้เล็กกว่าขนาดของก้อน
น้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปละ คือก้อนน้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปละมีขนาดเท่าใด ให้ถือขนาดก้อนหินอย่างเล็กสุด
ประมาณเท่านั้น ไม่ให้ถือว่าหินหนัก ๓๒ ปละ

... ปมาณโต ปน หตุถิปุปมาณ ปพพตสงขุย์ คโต, ตสุมา โส น วฎฎติ. มหาโคณมหา-
มหีสุปมาณ ปน วฎฎติ. เหฎฐิมปริจเจเทน ทวัตตีสปลคูปัญชปริมาณ วฎฎติ...

ที่ว่าโดยขนาด ก้อนหินขนาดเท่าข้าง (สูง ๗.๕ ศอก) ถึงการนับว่าเป็นภูเขา เพราะเหตุนี้ ก้อน
หินที่ใหญ่เท่าข้างนั้น ไม่สมควร แต่มีขนาดเท่าโคเชื่องกระปือเชื่อง สมควรอยู่ ว่าโดยการกำหนดอย่างเล็ก
สุด ก้อนหินนิมิตมีขนาดเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปละ จึงใช้ได้ (วิ.อฎ.๓/๑๓๘/๑๐๗)

สารัตถะที่ปณีฎีกากล่าวถึงก้อนน้ำอ้อยมีขนาดเท่าผลตาลสุก

“คูปัญชเทปิ ๗เปฯ ทาทพุโพ”ติ เอตถ คูปัญชํ ตาลปุกุปมาณนุติ เวทิตพพ์.

ในคำว่า แม้ในก้อนน้ำอ้อย พึ่งให้ส่วนที่ ๓ ในแต่ละวัน ดังนี้ พึ่งทราบว่ ก้อนน้ำอ้อยมีขนาด
เท่าผลตาลสุก (สารตถ.๓/๔๘๘)

วิมตฺวิโนทนีฎีกา อธิบาย สมันตริกที่กว้าง ๔ นิ้ว ว่ามีได้อย่างไร

ในสมันตปาสาทิกากล่าวถึงสมันตริก (นิมิตคั่นระหว่าง ๒ สีมาเพื่อไม่ให้สีมาติดกัน) ว่ากำหนด
อย่างแคบสุดประมาณ ๑ ศอก แล้วได้ยกความเห็นของอรรถกถากรุณที่ว่า ๑ คืบก็ใช้ได้ ส่วนอรรถกถา
มหาปัจจุจริกล่าวว่ เขตของสมันตริกห่างประมาณ ๔ นิ้ว ก็ใช้ได้

วิมตฺวิโนทนีขยายว่ “จตุรํคูลุปมาณปีติ ยถา ขนุสสีมาปริจเจโต พหิ นิมิตต-
ปาสาณานํ จตุรํคูลมตฺตฎฐานํ สมนฺตา นิคฺจจติ, อวเสสํ ฐานํ อนุโตขนุสสีมาย โหติเยว, เอวํ เตสุปี
ฐูปิเตสุ จตุรํคูลมตฺตา สีมฺนตฺริกา โหติติ ทฎฐพพ์.

ในคำว่า จตุรํคูลุปมาณปี-แม้ประมาณ ๔ นิ้วก็ใช้ได้ พึ่งเห็นว่า พื้นที่ประมาณ ๔ นิ้วของหิน
นิมิตทั้งหลาย ย่อมเป็นไป(เกิดขึ้น)โดยรอบ ภายนอกเขตกำหนดแห่งขันทสีมา (รอบๆ ขอบพื้นที่สีมา) พื้นที่
ที่เหลือ มีอยู่ภายในขันทสีมาเท่านั้น (พื้นที่ด้านในนิมิตที่เหลือ จัดเป็นขันทสีมา) ด้วยอาการอย่างไร เมื่อ
หินนิมิตแม้เหล่านั้น เขาวางไว้แล้วด้วยอาการอย่างนั้น จึงทำให้เกิดมีเขตสมันตริกประมาณ ๔ นิ้ว. (พื้นที่
ของหินนิมิตประมาณ ๔ นิ้วจึงมีอยู่รอบๆ ตามขอบสีมา และเป็นเขตสมันตริกไปในตัวด้วย) (วิมต.๒/๑๘๗)

สีมา

๑. พัทธสีมา ๓

- ชัณฑสีมา
- สมานสังวาสสีมา (มหาสีมา)
- อวิปปาวาสสีมา

๒. อพัทธสีมา ๓

- คามะ (พื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด)
- สัตตัพภันตระ (๗ อัปภันดรโดยรอบในป่า)
- อุทกุกเขปะ (ระยะวัคน้ำสาตโดยรอบในแม่น้ำ ในทะเลและในสระธรรมชาติ)

พัทธสีมา เกิดขึ้นด้วย

- เว้นจากวิบัติ ๑๑ ประการ (สีมาใหญ่ไป, เล็กไป, ไร้นิमित, นิमितขาด, มีเงาเป็นนิमित, สมมุตินอกนิमित, สมมุติในแม่น้ำ, ในทะเล, ในสระธรรมชาติ, ปนสีมา, ทับสีมา)
- สมบูรณ์ด้วยสมบัติ ๓ (นิमितสมบัติ ปริสาสมบัติ กรรมวาจาสมบัติ)

คาถาแสดงนิमित ๘ ชนิด

ปพฺพโต วนํ ปาสาณํ รุกฺโข มคฺโค จ วมฺมิโก
 อุทกํ จ นที จาติ นิमितฺตานํ ฐํ ทีปเย.

บัณฑิตพึงแสดง นิमित ๘ ชนิดคือ

๑. ปพฺพโต-ภูเข	๒. ปาสาณ-ศิลา
๓. วน-ป่า	๔. รุกฺโข-ต้นไม้
๕. มคฺโค-ถนน	๖. วมฺมิโก-จอมปลวก
๗. นที-แม่น้ำ	๘. อุทก-น้ำ (ดู. วินยวินิจฺฉย คาถา ๒๕๖๓)

หินทำจากปูน ไม่ควรทำเป็นนิमित (ดู. วชิรพุทธิ. ๕๔๒)

แม่ของพัทธสีมา

คือ คามเขต เวลาสมมุติต้องแจ้งสงฆ์ที่อยู่ในคามสีมา เวลาจะสมมุติพัทธสีมา

- ๑) ให้นำภิกษุที่อยู่คามเขตเดียวกันเข้ามาในหัตถบาธ
- ๒) นำฉันทะของท่านเหล่านั้นมาหัตถบาธสงฆ์
- ๓) ขอให้ภิกษุเหล่านั้นออกจากคามเขตหรือจะอยู่ในแม่น้ำเป็นต้นก็ได้ (อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้)

จะสมมุติพัทธสีมา

รู้คามสีมา-เขตพื้นที่หมู่บ้าน วิสูงคามสีมา

รู้เรื่องการให้ฉันทะ

รู้จักนิमित ใช้ได้ ใช้ไม่ได้

รู้จักการวางนิमित วัดทิศของนิमित

รู้การทักนิमित ทักถูกต้องตามตัวนิमित และทิศของนิमितเป็นต้น

ทักนิमितวนขวาเท่านั้น

ภิกษุผู้ทักนิमितว่าโดยปกติจะอยู่ในนิमितทักนิमित ผู้ตอบอยู่นอกนิमित

สวดกรรมวาจาสมมุติสมาณสังวาสสีมาก่อน แล้วสวดสมมุติอภิปวาสสีมา

สรุปลำดับการสมมุติพัทธสีมา

ตามอรรถกถาสมันตปาสาทิกาตอนอุโบสถขันธกะ

๑. ในหมู่บ้านที่จะผูกสีมา ให้ถามถึงเขตพัทธสีมา สีมันตริกของวัดอื่นๆ ในหมู่บ้านนั้น ทั้งที่ผูกแล้วและยังไม่ได้ผูก
๒. แจ้งข่าวให้รู้กัน ทั้งในหมู่บ้านนั้น และใกล้ๆ กัน เพื่อความเป็นปรีศสมบัติ และสะดวกเวลาทำสังฆกรรม
๓. ในกรณีสมมุติพัทธสีมาเกินพื้นที่ ๒ หมู่บ้านเป็นต้น ให้ชำระบริษัทในหมู่บ้านที่สงฆ์ดำรงอยู่ เพื่อสวดสมมุติ ส่วนให้หมู่บ้านอื่นๆ ให้ภิกษุที่อยู่ภายในนิमितเข้ามาในหัตถบาฬสงฆ์ หรือนำฉันทะมา ฯลฯ
๔. วางคน คอยดูการเข้าออกของภิกษุ ในหมู่บ้านนั้น
๕. ส่งสัญญาณให้รู้ว่า จะเริ่มสวดกรรมวาจาแล้ว
๖. ทักนิमित โดยปกติพระวินัยธรอยู่ในนิमित ทักนิमित ผู้ตอบเป็นใครก็ได้ อยู่นอกนิमित เวลาสวดพระวินัยธรต้องอยู่ในนิमितเท่านั้น
๗. พระวินัยธรสวดสมาณสังวาสสีมา และอภิปวาสสีมา ตามลำดับ พื้นที่ภายในนิमितเป็นพัทธสีมา ตัวนิमितและถัดตัวนิमितออกไปชื่อว่านอกสีมา
๘. เมื่อจบแล้ว ให้ส่งสัญญาณมีการตีระฆังเป็นต้น เพื่อให้ทราบทั่วกันและอนุโมทนา (คูวิ.อฎ. ๓/ ๑๑๑-๒)

การทักนิमितในสีมาสองชั้น

0. เมื่อทักนิमितของชั้นหยาบสีมา และสวดกรรมวาจาสมมุติเสร็จเรียบร้อยแล้ว
๑. เมื่อจะทักนิमितขอบในของมหาสีมา ออกจากชั้นหยาบสีมาไปทางทิศตะวันตกของชั้นหยาบสีมา ข้ามเขตสีมันตริกไปอยู่ในพื้นที่ของมหาสีมา
๒. หันหน้ากลับมาทางชั้นหยาบสีมา(ชั้นหยาบสีมาจะอยู่ทางทิศตะวันออกของพระวินัยธร)ทักนิ

นิมิตที่อยู่ตรงหน้าว่า ปุรตฤติมาย ทิสาย ก็ นิมิตต์ ฯลฯ

เวียนขวาไปตามลำดับ คือ วนรอบขัณฑสิมา ไปทางซ้ายมือของตนเอง อย่างนี้ คือ

มาทางทิศเหนือของขัณฑสิมา หันหน้าไปทางทิศใต้ ทักหินที่อยู่ตรงหน้านั้นว่า

ทกุขินาย ทิสาย ก็ นิมิตต์ ฯลฯ

มาทางทิศตะวันออกของขัณฑสิมา หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ทักหินที่อยู่ตรงหน้าว่า

ปจฺฉิมาย ทิสาย ก็ นิมิตต์ ฯลฯ

มาทางทิศใต้ของขัณฑสิมา หันหน้าไปทางทิศเหนือ ทักหินที่อยู่ตรงหน้าว่า

อุตุตฺตราย ทิสาย ก็ นิมิตต์ ฯลฯ

มาทางทิศตะวันตกของขัณฑสิมาอีกครั้ง หันหน้าไปทางทิศตะวันออกทักนิมิตที่อยู่ตรงหน้าว่า

ปุรตฤติมาย ทิสาย ก็ นิมิตต์ ฯลฯ

๓. ทักนิมิตขอบนอกมหาสิมา คือ พระวินัยธรอยู่ทางทิศตะวันออกของขัณฑสิมาหันหลังให้ ขัณฑสิมาทักนิมิตว่า ปุรตฤติมาย ทิสาย ก็ นิมิตต์ ฯลฯ เวียนขวาไปจนครบทุกทิศจนบรรจบกับนิมิตลูกแรก (การทักนิมิตขอบนอกนี้ ก็คือการทักนิมิตแบบปกตินั่นเอง)

๔. อยู่ในพื้นที่มีมหาสิมาสวดสมมุติด้วยกรรมวาจาสมานสังวาสสิมา และอธิปวาสสิมาไป ตามลำดับ (ดู วิมติ.๒/๑๘๗)

ทิศทั้ง ๘

๑.	ปุรตฤติมาย ทิสาย	-	ทิศตะวันออก
๒.	ปุรตฤติมาย อนุทิสาย	-	ทิศตะวันออกเฉียงใต้ (ถัดจากทิศตะวันออก)
๓.	ทกุขินาย ทิสาย	-	ทิศใต้
๔.	ทกุขินาย อนุทิสาย	-	ทิศตะวันตกเฉียงใต้ (ถัดจากทิศใต้)
๕.	ปจฺฉิมาย ทิสาย	-	ทิศตะวันตก
๖.	ปจฺฉิมาย อนุทิสาย	-	ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ถัดจากทิศตะวันตก)
๗.	อุตุตฺตราย ทิสาย	-	ทิศเหนือ
๘.	อุตุตฺตราย อนุทิสาย	-	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ถัดจากทิศเหนือ)

วิธีการทักนิมิต

พระวินัยธรรม	ปุรตฤติมาย ทิสาย ก็ นิมิตต์	(ทิศตะวันออกมีอะไรเป็นนิมิต)
อนุปลัมบันเป็นต้นตอ	ปาสาณ ภาเต	(ก้อนหินขอรับ)
พระวินัยธรรกล่าวช้า	เอโส ปาสาณ นิมิตต์	(ก้อนหินนั้นเป็นนิมิต)
[อนุปลัมบันเป็นต้นอนุโมทนา	สาธุ ภาเต	(ประเสริฐยิ่ง ขอรับ)]

ในทิศอื่น ๆ ก็ให้ทักแบบเดียวกันนี้

ถ้าในทิศเดียวกันมี ๒ นิमितเป็นต้น

นิमितอันที่ ๒ ให้มีคำว่า ปุณ-อีก

การทักษ์นิมิตลูกที่ ๒ ในทิศตะวันออก

พระวินัยธรรตม **ปุณ** ปุรตฤติมาย ทิศาย ก็ นิमितตํ (ทิศตะวันออกมีอะไรเป็นนิमितอีก)

อนุปัสัมบันเป็นต้นตอบ **ปาสาณ ฆนเต** (ก้อนหินขอรับ)

พระวินัยธรรกล่าวย้า **เอโส ปาสาณ นิमितตํ** (ก้อนหินนั้นเป็นนิमित)

[อนุปัสัมบันเป็นต้นอนุโมทนา **สาธุ ฆนเต** (ประเสริฐยิ่ง ขอรับ)]

ลูกที่ ๓ ที่ ๔ เป็นต้นในทิศเดียวกัน ก็ให้ทักษ์แบบเดียวกันนี้

กรรมวาจาสมมุติสมาณสังวาสสีมา

สุณาตุ เม ฆนเต สโฆ. ยาวตา สมนฺตา นิमितฺตา กิตฺติตา. ยถิ สหฺสฺส
ปตฺตกฺกฺลํ. สโฆ เอเตหิ นิमितฺเตหิ สีมํ สมฺมณฺเนยฺย สมาณสฺวาสํ เอกุโปสถํ. เอสา
ญฺตติ.

สุณาตุ เม ฆนเต สโฆ. ยาวตา สมนฺตา นิमितฺตา กิตฺติตา. สโฆ เอเตหิ
นิमितฺเตหิ สีมํ สมฺมณฺนฺติ สมาณสฺวาสํ เอกุโปสถํ. ยสฺสายสฺมโต ขมฺติ เอเตหิ
นิमितฺเตหิ สีมาย สมฺมุติ สมาณสฺวาสาย เอกุโปสถาย. โส ตฺถนฺหฺสฺส. ยสฺส นกฺขมฺติ.
โส ภาเสยฺย.

สมฺมตา สีมา สหฺเมเน เอเตหิ นิमितฺเตหิ สมาณสฺวาสา เอกุโปสธา. ขมฺติ
สหฺสฺส. ตสฺมา ตฺถนฺหฺ. เอวเมตํ ฐารยามิ.

[หมายเหตุ- คำว่า สมมุติ ฉบับสยามเป็น สมมุติ]

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นิमितมีประมาณเพียงใด ได้ทักษ์ไว้โดยรอบแล้ว ถ้าความ
พร้อมของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมุติสีมา อันมีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ด้วยนิमितเหล่านั้น นี้เป็น
ญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นิमितมีประมาณเพียงใด ได้ทักษ์ไว้โดยรอบแล้ว สงฆ์สมมุติ
สีมาอันมีสังวาสเสมอกันมีอุโบสถเดียวกันด้วยนิमितเหล่านั้น การสมมุติสีมา อันมีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถ
เดียวกัน ด้วยนิमितเหล่านั้น ชอบใจแก่ท่านผู้มีอายุใด ท่านผู้มีอายุรูปนั้น พึงนิ่ง ไม่ชอบใจแก่ท่านรูปใด ท่าน
รูปนั้น พึงทักษ์ท้วง

สีมา อันมีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน สงฆ์สมมุติเสร็จแล้วด้วยนิमितเหล่านั้น ชอบแก่
สงฆ์ เพราะฉะนั้น จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้น เป็นมติอย่างนี้ (วิ.มหา. ๔/๑๓๙/๑๙๕)

กรรมวาจาสมมติอวิปวาสาสีมา

ไม่นับหมู่บ้านและอุปัชฌายะหมู่บ้าน

สุณาตุ เม ภนุเต สีโฆ. ยา สา สัมเณ สีมา สมมตา สมานสวาสา
เอกุโปสธา. ยทิ สัมสส ปตตกลล. สีโฆ ตํ สิมํ ติจิวเรน อวิปวาสา สมมณเณย
ฐเปตวา ความญจ ความุปจารญจ. เอสา ญตติ.

สุณาตุ เม ภนุเต สีโฆ. ยา สา สัมเณ สีมา สมมตา สมานสวาสา
เอกุโปสธา. สีโฆ ตํ สิมํ ติจิวเรน อวิปวาสา สมมณนติ ฐเปตวา ความญจ
ความุปจารญจ. ยสสายสมโต ขมติ เอติสสา สีมาย ติจิวเรน อวิปวาสา ย สมมุตติ
ฐเปตวา ความญจ ความุปจารญจ. โส ตุนุหสส. ยสส นกขมติ. โส ภาเสยย.

สมมตา สา สีมา สัมเณ ติจิวเรน อวิปวาสา ฐเปตวา ความญจ
ความุปจารญจ. ขมติ สัมสส. ตสฺมา ตุนุหิ. เอวเมตํ ธารยามิ.

[หมายเหตุ อวิปวาสา ยฉบับสยาม เป็น อวิปวาสาสส, อวิปวาสา เป็น อวิปวาโส]

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันแห่งใด ที่สงฆ์สมมติแล้ว
ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว ฟังสมมติสีมานั้น ให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นหมู่บ้านและอุปัชฌ
ายหมู่บ้าน นี้เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันแห่งใด ที่สงฆ์สมมติแล้ว
สงฆ์ สมมติสีมานั้นให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นหมู่บ้านและอุปัชฌายหมู่บ้าน การสมมติสีมานั้นให้
เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นหมู่บ้านและอุปัชฌายหมู่บ้าน ชอบแก่ท่านผู้มีอายุรูปใด ท่านรูปนั้นพึง
ไม่ชอบแก่ท่านรูปใด ท่านรูปนั้น พึงทักท้วง

สีมานั้นสงฆ์ได้สมมติให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นหมู่บ้านและอุปัชฌายหมู่บ้านแล้ว
ชอบแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้นจึง ฟังข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้ (วิ.มหา. ๔/๑๔๔/๒๐๑)

ในกรรมวาจาสมมติสีมา

คำว่า **สมานสวาสา** มีสังวาสเสมอกัน หมายถึง เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมร่วมกันแห่งสงฆ์ที่มี
สังวาสเสมอกันและกัน ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง ๔ มีอุปโลกนกรรมเป็นต้น (เว้นอุโบสถกรรม)

คำว่า **เอกุโปสธา** มีอุโบสถเดียวกัน คือ เป็นสถานที่ทำอุโบสถกรรมแห่งสงฆ์ที่มีสังวาสเสมอ
กันนั้น (ดูปาจิตยาทิโยชนาข้อ ๑๔๗)

ในคำว่า **ฐเปตวา ความญจ ความุปจารญจ**

คำว่า **คาม**-หมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มแห่งเรือนทั้งหลาย อันเป็นสถานที่อยู่อาศัยของพวกชาวบ้าน
แม้เพิ่งเข้าไปอยู่เพียงตระกูลเดียว หรือมีเพียงตระกูลเดียวที่ยังเหลืออยู่

คำว่า **คามุปจาร**-อุปัชฌายะ-พื้นที่ใกล้หมู่บ้าน/บริเวณของหมู่บ้าน ได้แก่ รั้วของหมู่บ้านที่มีรั้ว

สถานที่ที่ควรแก่การทำให้เป็นรั้วของหมู่บ้านที่ไม่มีรั้ว ได้แก่ ๒ เลททุบาท จากอุปจาระเรือนหลังสุดท้าย

[**อุปจาระเรือน** คือ เขตตงถึงพื้นดินของสากหรือไม้กวาดที่แม่บ้านยืนอยู่ภายในเรือนโยนออกมาตามปกติ

คำว่า **คาม** ในที่นี้ ต่างจากคำว่า คาม ในคามสีมา เพราะ คาม ในที่นั้น หมายถึงคามเขต-เขต พื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมดรวมถึงสถานที่ไร่ นา สวน ภูเขา เป็นต้น ทั้งที่อยู่ในรั้วนอกรั้วของหมู่บ้าน (ดู วิ.อฎ. ๑/๙๒/๓๒๒-๓, วิ.อฎ. ๓/๑๔๔/๑๒๒-๓, วิมติ.๒/๑๔๗/๒๐๔)]

ขยายความเพิ่มในเรื่อง

- การผูกสีมาในเรือนกุฎิ

คือ กุฎิหญ้าเขาสร้างติดพื้นดิน ท่านไม่ให้กำหนดฝาเป็นนิมิต แต่ถ้าเป็นฝาหิน สามารถทำเป็นนิมิตได้ ส่วนก้อนหินที่ถูกนำมาก่อเป็นฝาหลายๆ ก้อน ห้ามใช้เป็นนิมิต เพราะเวลาทำก็มีการใช้คำเป็นเอกวจนะ “เอโส ปาสาโณ นิมิตฺตํ”.

- ผูกสีมาบนปราสาท

ในกรณีวางนิมิตภายในห้องและหน้ามุข สมมุติแล้วสีมามีบนปราสาทเท่านั้น เพราะด้านใต้ชั้นมีฝากั้นระหว่างห้องกับหน้ามุขเพียงอันเดียว และในห้องนั้นก็ไม่มีที่พอจะจุกิกษุได้ ๒๑ รูป ส่วนฝากั้นระหว่างห้องกับหน้ามุขด้านบน จัดอยู่ในสีมาแท้

เพราะมีการวางนิมิตไว้ภายในฝาชั้นบนสมมุติสีมา สีมาจึงไม่หยั่งลงล่างตามอากาศ

อาคารหยั่งลงถึงพื้นที่ชั้นล่างของปราสาทได้ก็ด้วยมีฝาชั้นล่างเชื่อมถึงพื้นที่ชั้นบนปราสาท และต้องเป็นฝาทั้ง ๔ ทิศ ชั้นล่างมีฝาเพียง ๒/๓ ด้าน สีมาไม่หยั่งลง และชั้นล่างภายในฝานั้น ต้องมีพื้นที่จุกิกษุได้อย่างน้อย ๒๑รูป เมื่อจะหยั่งลงล่างต้องหยั่งลงตามแนวฝาชั้นล่างปราสาทซึ่งอยู่ภายในเขตพื้นที่เป็นสีมาชั้นบน ทั้งหยั่งลงจนถึงน้ำรองแผ่นดินเป็นที่สุด ไม่มีการหยั่งลงเลยนอกฝาชั้นล่างไปแม้เพื่อวปลายเส้นผม

ส่วนสำนวนของวินยาลงการฎีกาว่า ถ้าพื้นที่ภายในฝาด้านล่าง พอจุกิกษุได้ ๒๑ รูป สีมาหยั่งลงล่างได้ และเมื่อจะหยั่งลง จะไม่หยั่งลงตามประมาณแห่งสีมาด้านบน ย่อมหยั่งลงตามแนวแห่งฝาโดยรอบเป็นประมาณ (ให้ถือฝาที่อยู่ภายในเขตของสีมาของชั้นบนเป็นประมาณ ไม่จำเป็นว่าจะต้องหยั่งลงตรงๆ เท่านั้น) (วินยาลงการฎีกา ๑/๒๗๓)

นิมิตวางอยู่ที่ระเบียงชั้นบน เมื่อมีการหยั่งลงแห่งสีมาถึงพื้นชั้นล่างได้ ตัวนิมิต ชื่อว่าได้อยู่ในเขตสีมาด้วย

ในเรื่องสมมุติสีมาบนปราสาท การหยั่งลงล่างแห่งสีมาสรุปได้ว่า

๑. มีฝาชั้นล่างเชื่อมถึงพื้นชั้นบนทั้ง ๔ ด้าน
๒. ฝาชั้นล่างอยู่ภายในพื้นที่สีมาชั้นบนนั้น
๓. ภายในฝาชั้นล่างนั้นมีพื้นที่จุกิกษุได้อย่างน้อย ๒๑ รูป
๔. สีมาหยั่งลงตามแนวของฝาชั้นล่างถึงน้ำรองแผ่นดิน

- ผูกสีมาได้ปราสาท

การขึ้นไปแห่งสีมาถึงชั้นบนด้วย ก็โดย

๑. พื้นที่ชั้นล่างล้อมรอบด้วยฝาทั้ง ๔ ทิศจรดถึงพื้นที่ชั้นบนของปราสาท
๒. ภายในพื้นที่ชั้นล่างจุกิกษุได้อย่างน้อย ๒๑ รูป
๓. ส่วนด้านบน ร่วมในพื้นที่ภายในเขตฝาชั้นล่างขึ้นมาจรดกัน เป็นสีมาด้วย
๔. มีการทักนิมิตอยู่นอกฝาชั้นล่างนั้น

ภายในนิมิตนั้น ถ้ามีเสาค้ำพื้นที่ชั้นบนไว้ อย่างนี้ คิดเป็นพื้นที่สีมาชั้นบนตามเสา ไม่คิดตามฝา สีมาสามารถขึ้นไปถึงชั้นบนได้ แม้จะว่า ฝาจะไม่ติดกับพื้นที่ชั้นบนก็ตาม (ดูวิมติ. ๒/๑๘๘-๑๙๐, วินยาลงการฎี ๑/๒๗๒-๒๗๔)

ในการขึ้นไปแห่งสีมาด้วยอำนาจแห่งเสา นี้ เกิดขึ้นเมื่อสมมุติสีมาชั้นล่างเท่านั้น ในการสมมุติบนปราสาท ไม่มีการหยั่งลงด้วยอำนาจแห่งเสา จะหยั่งลงด้วยอำนาจแห่งฝาเท่านั้น

- ผูกสีมาบนภูเขา

เมื่อทักนิมิตสมมุติบนภูเขาแล้ว จะได้การหยั่งลงล่างนั้น

๑. ถ้าด้านล่างเป็นพื้นที่ตัน ขนาดเล็กต้องพอจุกิกษุ ๒๑ รูป
๒. พื้นที่ด้านในภูเขามิที่โล่งจุกิกษุได้ ๒๑ รูป และมีพื้นที่ตันรอบๆ ที่โล่งนั้นอยู่ภายในเขตแนวสีมาด้านบน พื้นที่โล่งนั้นไม่พอจุกิกษุ ๒๑ รูป สีมาไม่หยั่งลงล่าง

จะดูสีมาว่าหยั่งลง หรือขึ้นไปนั้น

- ให้ดูพื้นที่ที่เป็นสีมา กำหนดด้วยเขตภายในนิมิตเข้ามา ส่วนพื้นที่ตัวนิมิตและภายนอกตัวนิมิตไป เป็นเขตนอกพัทธสีมา
- ให้ดูบริบทเช่น ชั้นบน ชั้นล่าง ฝา เสา ถ้า เป็นต้น ที่อยู่ภายในสีมา ภายนอกสีมา
- ให้ดูอาการหยั่งลง ขึ้นไป ตามวิถีทางแห่งสิ่งเหล่านั้น

การกำหนดสีมาว่าหยั่งลงถึงน้ำรองแผ่นดินหรือไม่

๑. พิจารณาถึงความเนื่องกันของแผ่นดินหินภูเขา เป็นต้น หรือสิ่งที่ทำให้เนื่องถึงดินมีฝา เป็นต้น
๒. พิจารณาถึงพื้นที่ภายในนั้นต้องจุกิกษุได้ ๒๑ รูปด้วย หรือมีความหนาเต็มพื้นที่เท่านั้น

การชำระสีมา

๑. ในสภาพสีมา เช่น พัทธสีมา กับคามสีมา เมื่อทำสังฆกรรมในพัทธสีมา มีกึ่งที่ออกจากพัทธสีมา จะจรดถึงพื้นที่คามสีมานั้นก็ตาม ไม่จรดถึงพื้นที่ก็ตาม ชำระเฉพาะกิกษุที่กระทบถูกต้นไม้เท่านั้น
๒. ในวิสภาพสีมา เช่น พัทธสีมา กับพัทธสีมา
 - ๒.๑ เมื่อมีกึ่งไม่เป็นต้น ไปจรดถึงพื้นที่พัทธสีมาอื่น ต้องชำระกิกษุทั้งหมดที่อยู่ในพัทธสีมานั้น
 - ๒.๒. เมื่อมีกึ่งไม่เป็นต้น ไม่แตะถึงพื้น เพียงเช็ดอยู่ในอากาศ ให้ชำระเฉพาะกิกษุที่กระทบถูกกึ่งไม้เท่านั้น (วิมติ.๒/๑๙๕)

สภาคสีมา-สีมาที่เข้ากันได้ ได้แก่ สีมาลูกกับสีมาแม่ เช่น พัทธสีมากับคามสีมาที่ตนอาศัยเกิด อุทกุกเขปะกับแม่น้ำ (พัทธสีมาเกิดอยู่ในคามสีมาได้ อุทกุกเขปะเกิดอยู่ในแม่น้ำได้)

วิสภาคสีมา-สีมาที่เข้ากันไม่ได้ ได้แก่

สีมาลูกกับสีมาลูก เช่น พัทธสีมา กับ พัทธสีมา (พัทธสีมาจะทับ จะคาบเกี่ยวกับพัทธสีมาอื่นไม่ได้)

สีมาลูกกับสีมาแม่ต่าง เช่น พัทธสีมา กับแม่น้ำ

สีมาลูกกับสีมาลูกต่างแม่ เช่น พัทธสีมา กับอุทกุกเขปะ (พัทธสีมาทับอุทกุกเขปะ ถูกเชื่อมถึงกันด้วยกึ่งไม้เป็นต้น)

สภาคสีมา

	นิสสยะ-แม่	นิสสิตะ-ลูก
- คามสีมา		พัทธสีมา
- นทีสีมา สมุทสีมา ชาติสระสีมา		อุทกุกเขปะสีมา
- อรัญญสีมา		สัตตัพภันตรสีมา

สีมาสังกะระไมสังกะระ

สภาคะ	นิสสยะ	กับ นิสสยะ (แม่กับแม่ทั้งหลาย)	ไม่สังกะระกัน
วิสภาคะ	นิสสยะ	กับ นิสสิตะ (ต่างแม่ต่างลูก)	สังกะระกัน
วิสภาคะ	นิสสิตะ	กับ นิสสิตะ (ลูกกับลูกทั้งหลาย)	สังกะระกัน
สภาคะ	นิสสยะ	กับ นิสสิตะ (แม่ลูกกัน)	ไม่สังกะระกัน (เว้นเรื่องภิกษุกระทบถูกต้นไม้)

สีมาสังกะระ

๑. พัทธสีมา กับ พัทธสีมา อุทกุกเขปะสีมา สัตตัพภันตรสีมา อรัญญะ นที สมุท ชาติสระ (ในกรณีมีสงฆ์ หมู่เดียว/กำหนดเฉพาะเขตโดยวัคน้ำสาต)
๒. อุทกุกเขปะสีมา กับ อุทกุกเขปะสีมา พัทธสีมา สัตตัพภันตรสีมา คามสีมา อรัญญะ
๓. สัตตัพภันตรสีมา กับ สัตตัพภันตรสีมา พัทธสีมา อุทกุกเขปะสีมา คามสีมา นที สมุท ชาติสระ
๔. คามสีมา กับ สัตตัพภันตรสีมา อุทกุกเขปะสีมา
๕. อรัญญะ กับ พัทธสีมา อุทกุกเขปะสีมา
๖. นที สมุท ชาติสระ (เฉพาะเขตวัคน้ำสาต) กับ พัทธสีมา สัตตัพภันตรสีมา

วิธีการชำระภิกษุในสีมา

๑. กรณีมีสัมพันธโทษด้วยกึ่งไม้เป็นต้น แห่งสีมาหนึ่งกับสีมาหนึ่ง
 - ให้ภิกษุที่อยู่ในอีกสีมาหนึ่งเข้ามาในหัตถบาธของสีมานี้
 - ให้ภิกษุที่อยู่ในอีกสีมาหนึ่งออกจากสีมาของตนนั้น

- ตัดวัตถุที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างสีมา เช่นตัดแถววัลย์เป็นต้น
(ใน ๓ วิธีนี้ ใช้วิธีใดก็ได้ ใช้ได้หมด)

๒. กรณีที่อยู่ในสีมาเดียวกัน

- ให้ภิกษุทุกรูปเข้ามาอยู่ในหัตถบาส
- นำฉันทะมา
- ให้ออกจากสีมา

(ใน ๓ วิธีนี้ ใช้วิธีใดก็ได้ ใช้ได้หมด)

กรณีที่ภิกษุอยู่นั่งอยู่บนกิ่งไม้เป็นต้นที่ไม่แตะถึงพื้น

- ถ้าเป็นกิ่งของต้นไม้ที่มาจากสีมาอื่น สงฆ์ที่ทำการสังฆกรรมในพื้นที่สีมานี้ เพียงให้ท่านยกขาหรือจ้าวรเป็นต้น ไม่ให้แตะถึงพื้นสีมานี้ ก็ใช้ได้แล้ว
- ถ้าเป็นกิ่งของต้นไม้ที่ไปจากสีมานี้ สงฆ์ที่ทำการสังฆกรรมในพื้นที่สีมานี้ ต้องให้ท่านเข้ามาในหัตถบาสสงฆ์ในสีมานี้เท่านั้น

สมมุติที่ปารสีมา-สีมาคร่อมแม่น้ำ

ทำทั้งสองฝั่งแม่น้ำให้เป็นเขตพัทธสีมาเดียวกัน

- มีแม่น้ำคั่นกลางระหว่างพื้นที่ทั้งสองฝั่ง
- มีเรือไว้ใช้อยู่ประจำ (วิมตติวินทนีฎีกาเห็นว่า เรือนี้ มีเพื่อป้องกันอาบัติ แต่สีมาที่สมมุติโดยไม่มีเรือก็ชื่อว่า เป็นสีมา)
- เมื่อทักษิณิตรอบนอกแล้ว เวลาจะข้ามฝั่งต้องทักษิณิตที่ริมฝั่งก่อน
- และนิมนต์นั้นก็ต้องให้อยู่ตรงกันกับนิมนต์ที่อยู่ตรงกันข้ามกับอีกฝั่งหนึ่ง ถึงมีเกาะก็ให้มีนิมนต์โดยอาการดูจกัน
- ข้ามฝั่งแล้วก็ทักษิณิตที่ริมฝั่งโน้นซึ่งอยู่ตรงกัน แล้วค่อยทักษิณิตตามทิศอื่นๆ ตามพื้นที่ที่ต้องการ
- วนมาถึงริมฝั่งก็ให้ทำแบบเดียวกัน จนบรรจบกับนิมนต์ที่ทักษิณิตไว้ที่แรก (ดู วิ.ญ.๓/๑๔๐/๑๑๘-๑๒๐)

น หิ วินยเย สพฺพตฺถ ยุตฺติ สกฺกา ญฺาตุํ พุทฺธโคจรตฺตา.

เป็นความจริงว่า ข้อยุติในวินัย ใครๆ ไม่สามารถจะรู้ทั่วได้ทั้งหมด เพราะเป็นทางดำเนินไปแห่งพระพุทธเจ้า (วิมตติ. ๒/๑๙๙)

ความเป็นอวิปวาสนสีมา

๑. การสมมติสีมาล้ำเข้าไปในเขตหมู่บ้านเมื่อจบกรรมวาจา อวิปวาสนสีมา ไม่ครอบคลุมหมู่บ้านและเขตของหมู่บ้าน
๒. การสมมติอวิปวาสนสีมา ก่อนจะมีหมู่บ้าน ภิกษุได้สิทธิอยู่ปราศจากไตรจีวรได้แม้ในหมู่บ้านนั้น

องค์ประกอบ ๒ ให้มีสิมันตริกคันระหว่างสีมาทั้งหลาย

๑. เป็น นิสลิตะ-สีมาลูกอาศัยเกิดอยู่ในสีมาแม่เดียวกัน
๒. เป็นสีมาประเภทเดียวกัน คือ พัทธสีมากับพัทธสีมา อุทกุกเขปะกับอุทกุกเขปะ สัตตัพภันตระกับ สัตตัพภันตระ

วิธีถอนสีมาตามวินยาลังการฎีกา

๑. ทำพื้นที่ให้สะอาดเกลี้ยงเกลาล้างพื้นกระຈกทั้งในและนอกนิมิตอีก๑-๒-๓ เติง
๒. ใช้เชือกหรือไม้กำหนดรอยขนาดเท่าเตียงคล้ายตาหมากรุก (กว้าง ๕ คืบ ยาว ๕ ศอก)
๓. ใช้ปูนขาวหรือปูนแดงโรยไปตามรอยเส้นตามขนาดของเตียงนั้น (ไม่ให้ใช้เชือกขึงเป็นตารางไว้)
๔. ทำอย่างนี้ไปในทุกๆแถวทุกเตียงจนเต็มพื้นที่ที่ต้องการ
๕. วางคนวัดเป็นต้นให้ดูแลรักษา
๖. ชำระภิกษุในหมู่บ้านที่จะถอนสีมาและสมมุติสีมานั้น
๗. ภิกษุ ๔ รูปหรือเกินกว่า (วิมตี.ว่า ๕ หรือ ๖ รูปเพื่อป้องกันปกติตตะวั)
๘. อยู่ในช่องแรกแถวที่ ๑
๙. สวดถอนอวิปवासสีมาก่อนแล้วถอนสมานสังวาสสีมาตามลำดับ
๑๐. อยู่ในช่องเดิมที่นั้นแหละสลบที่เวียนกันสวด ๓ - ๗ ครั้ง
๑๑. จบแล้วข้ามไปช่องที่ ๒ และช่องต่อไปจนสุดแถว
๑๒. อยู่ในช่องสุดท้ายของแถวที่ ๒ สวดกลับมาจนสุดแถว
๑๓. สวดแถวที่ ๓ เป็นต้นไปเหมือนอย่างแถวที่ ๑ จนสุดแถว (แถวคี่เป็นอนุโลม แถวคู่เป็นปฏิโลม)
๑๔. สวดจนหมดทุกช่อง (ดูรายละเอียดในวินยาลังการะ ๑/๓๑๕-๓๑๖)

กรรมวาจาถอนอวิปवासสีมา

สุณาดู เม ภนุเต สโฆ. โย โส สัมเณ ติจิวเรน อวิปवासเ สมุมโต. ยทิ สัมสส ปตตกลล. สโฆ ตํ ติจิวเรน อวิปवास สมุหเนยย. เอสา ญตติ.

สุณาดู เม ภนุเต สโฆ. โย โส สัมเณ ติจิวเรน อวิปवासเ สมุมโต. สโฆ ตํ ติจิวเรน อวิปवास สมุหนติ, ยสสายสมโต ขมติ เอตสส ติจิวเรน อวิปवासสส สมุคฺขมาโต. โส ตฺนุหสส. ยสส นกฺขมติ. โส ภาเสยย.

สมุหโต โส สัมเณ ติจิวเรน อวิปवासเ. ขมติ สัมสส. ตสฺมา ตฺนุหิ. เอวเมตํ ธารยามิ.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรแห่งใด ที่สงฆ์สมมุติไว้แล้ว ถ้า ความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงถอนแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรนั้น นี้เป็นญัตติ.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรแห่งใดที่สงฆ์สมมุติไว้แล้ว สงฆ์

ถอนแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรแห่งนั้น การถอนแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรนั้น ชอบใจแก่ท่านรูปใด ท่านรูปนั้น พึงนิ่ง ไม่ชอบใจแก่ท่านรูปใด ท่านรูปนั้น พึงทักท้วง.

แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรแห่งนั้น สงฆ์ได้ถอนแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้น เป็นมติอย่างนี้.

กรรมวาจาถอนสมานสังวาสสีมา

สุณาทู เม ภนฺเต สีโฆ. ยา सा संเขन สีमा สมฺมตา สมานสงฺวาสา
เอกุโปสธา. ยถิ สังฺกสฺส ปตฺตกฺกฺลํ. สีโฆ ตํ สีมํ สมฺมหนฺเยยฺย สมานสงฺวาสํ เอกุโปสธํ.
เอสา ญฺตฺติ.

สุณาทู เม ภนฺเต สีโฆ. ยา सा संเขน สีमा สมฺมตา สมานสงฺวาสา
เอกุโปสธา. สีโฆ ตํ สีมํ สมฺมหนฺติ สมานสงฺวาสํ เอกุโปสธํ. ยสฺสายสฺมโต ขมฺติ
เอติสฺสา สีมาย สมานสงฺวาสาย เอกุโปสธาย สมฺมุคฺฆาโต. โส ตฺถุณฺหสฺส. ยสฺส
นฺกขมฺติ. โส ภาเสยฺย.

สมฺมหนฺตา सा สีमा संเขน สมานสงฺวาสา เอกุโปสธา. ขมฺติ สังฺกสฺส. ตสฺมา
ตฺถุณฺหิ. เอวเมตํ ธารยามิ.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันแห่งใด ที่สงฆ์สมมุติแล้ว ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงถอนสมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันนั้น นี้เป็นญัตติ.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันแห่งใด ที่สงฆ์สมมุติแล้ว สงฆ์กำลังถอนสมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันนั้นอยู่ การถอนสมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันนั้น ชอบแก่ท่านรูปใด ท่านรูปนั้น พึงนิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านรูปใด ท่านรูปนั้น พึงทักท้วง.

สมานสังวาสสีมา มีอุโบสถเดียวกันนั้น สงฆ์ถอนแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้น เป็นมติอย่างนี้." (วิ.มหา. ๔/๑๔๔-๖/๒๐๑-๓)

ความลึกซึ้งแห่งพระศาสนา

วินโย กิจฺจคมฺภีโร อภิธมฺโม สภาวโต
สุตฺตฺนโต อตฺถกมฺภีโร สุกมฺภีรา อิเม ตโย.

พระวินัยลึกซึ้งโดยกิจ พระอภิธรรมลึกซึ้งโดยสภาวะ พระสูตรลึกซึ้งโดยอรรถ
ปฏิภาณทั้ง ๓ มีความลึกซึ้งทั้งสามอย่างนี้แล (วชิรสารัตถสังคหะ)

๓ บุคคลในพระศาสนา

วินโย วรราชาว อภิธมฺโม ปุโรหิตโต
สุตฺตฺนโต ว มหามจฺโจ ตโย ทิสฺสนฺติ สาสนเน.

พระวินัยดุจดั่งพระราชอาผู้ประเสริฐ พระอภิธรรมดุจดั่งปุโรหิต พระสูตรดุจดั่งมหาอำมาตย์
บุคคลทั้ง ๓ ย่อมปรากฏในพระศาสนา (วชิรสารัตถสังคหะคาถา ๓๙๕-๖)

ความปฏิบัติดีของภิกษุเป็นอายุของศาสนา

อาวุโส กปิล ตุมหาทิสานํ หิ สมมาปฏิบัติ สาสนุสส อายุ นาม.

อาวุโส กปิละ ความจริง การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของภิกษุทั้งหลายผู้เช่นกับท่าน ชื่อว่า เป็นอายุของพระศาสนา (อรรถกถากปิลวัตถุ ธรรมบทภาค ๘)

คามสีมา-เขตพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด

ความเกิดขึ้นแห่งหมู่บ้านและการขาดจากความเป็นหมู่บ้าน

๑. หมู่บ้านที่พระราชาเป็นต้น กำหนดพื้นที่ขึ้นทะเบียนเป็นหมู่บ้าน แม้ไม่ได้มีการเก็บภาษีก็ตาม จัดเป็น คามสีมา เหมือนกัน

๒. หมู่บ้านเหล่าใด ถูกภัยจากพระราชาหรือโจรเป็นต้นเบียดเบียนและถูกทิ้งร้างไว้ แต่ยังมีหมู่บ้านเหล่าอื่นอยู่รอบๆ หมู่บ้านเหล่านั้นยังคงเป็นหมู่บ้านอยู่แม้ไม่มีคนอยู่ก็ตาม เพราะว่าพระราชายังคงให้ชาวบ้านอื่นที่อยู่รอบๆ เข้าไปไถ หว่าน ทำมาหากินแล้วเก็บส่วยก็ได้ หรือผนวกรวมเข้ากับหมู่บ้านอื่นก็ได้

๓. หมู่บ้านเหล่าใด ถูกพระราชาทอดทิ้ง ตีตักป่า ทำยที่สุดถูกปากลิ้นไปเป็นป่า หมู่บ้านเหล่านั้น ก็จะขาดหายไปกลายเป็นพื้นที่ป่า

๔. ถ้าป่าใด พระราชากำหนดให้เป็นหมู่บ้านใหญ่แล้วให้ตระกูลหลายๆ ตระกูลเข้าไปอยู่ทำมาหากิน ป่านั้น ก็จะกลายเป็นหมู่บ้าน และหมู่บ้านนี้ ถึงการนับว่าเป็นอีกคามสีมาหนึ่ง (ดูวิมตี.๒/๒๐๔-๕, วินยลงการฎี.๑/๓๐๖-๘)

[ปัจจุบันการกำหนดเขตคามสีมา ถือเอาด้วยพื้นที่ของหมู่บ้านในแต่ละหมู่ นับเป็นคามสีมาหนึ่งๆ ก็ใช้ได้]

ความหมายของป่ามี ๒ นัยคือ

๑. ป่าไม่ใช่บ้าน คือ ป่าที่พระราชาไม่ได้กำหนดว่าเป็นคาม เป็นนิคม ประเภทนี้จะอยู่ใกล้หรือไกลหมู่บ้าน นับเป็นป่าทั้งหมด

๒. ป่าวิญญาฎวี คือ ป่าที่อยู่ไกลจากหมู่บ้านหรือเกาะกลางทะเลที่พวกชาวประมงไม่ได้ใช้เป็นที่อยู่จริงไปถึง หรือ ไม่สามารถไปกลับได้ภายในวันเดียว (ดู วิมตี. ๒/๒๐๖, ปาจิตยาทิโยชนาข้อ ๑๔๗)

เรื่องการอยู่ปราศจากไตรจีวรในอพัทฐสีมา

๑. คามสีมา วิสุคามสีมา นิคมสีมา นครสีมา เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมได้ แต่ไม่สามารถอยู่ปราศจากไตรจีวรได้

๒. สัตตภัณฑระ อุทกุกเขปะ เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมได้ และยังเป็นเขตรักษาผ้าไตรครองได้ด้วย แต่มีความพิเศษคือ เวลาทำสังฆกรรม ระยะเวลาสัตตภัณฑระ อุทกุกเขปะ นับจากทำยบริษัท (ภิกษุที่อยู่ริมรอบๆ คณะสงฆ์) ถือเป็นเขตสีมาของสงฆ์

ส่วนการนับระยะอยู่ปราศจากไตรจีวร (ระยะรักษาผ้าไตรครอง) ให้นับจากตัวภิกษุผู้ถือผ้าไตรครองของแต่ละรูป เพราะการรักษาผ้าเป็นเรื่องส่วนบุคคล ส่วนสังฆกรรมเป็นเรื่องของสงฆ์ และแม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำสังฆกรรม ภิกษุอยู่ในสถานทีนั้นเพียงรูปเดียว การรักษาผ้าไตรครองในป่าก็ยังใช้ระยะสัตตภัณฑระ ในแม่น้ำก็ยังใช้ระยะอุทกทุกเขปะ อยู่นั่นเอง

มุ่งความเป็นสิมานำเกิดสีมา

คือนำมาซึ่งความเป็นอุทกทุกเขปะสีมา และ สัตตภัณฑระสีมา

ทั้ง ๒ สีมานี้ เมื่อสงฆ์จะทำกรรม จะต้องมีการมุ่งถึงความเป็นสีมา คือ ตั้งใจจะทำสังฆกรรมแล้วมีการกำหนดระยะเขตแดนเป็นต้น ถ้าไม่มีความตั้งใจทำสังฆกรรม ก็ไม่เป็นสีมา ส่วนเขตอยู่ปราศจากไตรจีวร เป็นเรื่องส่วนตัวของภิกษุแต่ละรูป จึงไม่มีการมุ่งความเป็นสีมาอย่างนั้น (ดู วิมติ.๒/๒๑๐-๑)

สีมันตริก ของสัตตภัณฑระสีมาและอุทกทุกเขปะสีมา

เมื่อมีสงฆ์ ๒ กลุ่มจะทำสังฆกรรมในป่าหรือในแม่น้ำ ต้องกำหนดเขตสีมันตริกไว้คั่นกลางระหว่างสัตตภัณฑระหนึ่งกับอีกสัตตภัณฑระหนึ่ง ระหว่างอุทกทุกเขปะหนึ่งกับอีกอุทกทุกเขปะหนึ่ง ด้วยระยะเท่ากันเหมือนกัน คือ กำหนดให้มีสัตตภัณฑระหนึ่งคั่นไว้กลางระหว่างสัตตภัณฑระทั้งสอง กำหนดให้มีเขตอุทกทุกเขปะหนึ่งคั่นไว้กลางระหว่างอุทกทุกเขปะทั้งสอง และห้ามมีภิกษุอยู่ในเขตสีมันตริกนี้ด้วย

บาลีแสดงความลักแห่งแม่น้ำ

นที นาม ติมณฑลํ ปฏิจจาเทตวา ยตถ กตถจิ อุตตรนุตติยา ภิกขุณิยา อนุตราวาสโก เตมียติ.

อันตราวาสก(สบง) ของภิกษุณีผู้มุ่งปิดมณฑล ๓ ขำมน้ำขึ้นไปในที่แห่งใดแห่งหนึ่งย่อมเป็ยกในน่านน้ำใด นี้ ชื่อว่า แม่น้ำ (วิ.ภิกขุณี.๓/๖๙๒/๒๗)

ความหมายของฤดูฝน

ในทุกครึ่งเดือน ๑๐ วัน ๕ วัน

อนวทุตมาสนุตติอาทินา เอกปกุเข ติกขตตุ เอกมาเส จกขตตุ วสนุตภาวิ ทีเปติ.

ด้วยคำว่า ทุกๆครึ่งเดือนเป็นต้น พระอรรถกถาจารย์ แสดงให้เห็นว่า ในปักข์หนึ่ง มีฝนตกสามครั้ง ในเดือนหนึ่งมีฝนตก ๖ ครั้ง (ปาจิตติยาทีโยสนา ๑๕๕/๒๗๖)

แม่น้ำ

แม่น้ำเพื่อทำสังกรรมประเภทอุทกทุกเขปสีมา

- ว่าโดยความลึกขนาดพอสบงภิกษุประมาณ ๒ นิ้วเวลาเดินข้ามแม่น้ำ
- มีน้ำไหลไม่ขาดในฤดูฝน ๔ เดือน (ฝนตกแบบปกติ)
- เมื่อเขาทำฝายหรือทำนบ น้ำยังไหลทะลุไปได้ คงเป็นแม่น้ำที่ทำสังกรรมได้
- น้ำไหลท่วมทำนบไป สามารถทำสังกรรมบนทำนบนั้นได้
- ถ้าถูกกั้นด้วยทำนบ น้ำไม่ไหล ไม่สามารถเป็นแม่น้ำ
- ทำนบ(เขื่อน)กั้นแม่น้ำไว้ ตอนเหนือของเขื่อน มีอาคารไหลของแม่น้ำอยู่ สามารถทำสังกรรมได้ บริเวณตรงสันเขื่อน น้ำไม่ไหล ทำสังกรรมไม่ได้ ตอนล่างของเขื่อน นับจากจุดที่ภูน้ำท่วมไหลเป็นต้นไป ทำสังกรรมได้
- ชาวบ้านขุดคลองแยกจากแม่น้ำ ภายหลังถูกแม่น้ำเซาะทำลายฝั่งทั้งสองข้างตามธรรมชาติ สามารถเป็นแม่น้ำได้ (ตอนแรกใช้เป็นแม่น้ำไม่ได้)

การใช้อุทกทุกเขปในแม่น้ำ

- วัคน้ำจากทำยบริษัทรอบๆเพื่อกำหนดเป็นเขตสีมาของสงฆ์และจะไม่ปนกับอุทกทุกเขปอื่น
- เมื่อนั่งบนแพเป็นต้นทำสังกรรมในแม่น้ำนั้น ห้ามผูกเชือกกับหลักหรือไม้เป็นต้นที่อยู่บนฝั่ง
- สามารถผูกเชือกกับต้นไม้ที่อยู่ในเขตอุทกทุกเขปของตน หรือต้นไม้ที่อยู่ในแม่น้ำที่ห่างออกไปก็ได้ แต่ต้นไม้ นั้นจะต้องไม่มีกิ่งจรดที่ฝั่ง
- จะทำสังกรรมบนแพที่กำลังไหลไปไม่ได้ เพราะจะเลยเขตอุทกทุกเขปเวลากำลังทำสังกรรม
- มีสะพานอยู่ในแม่น้ำ ถ้าไม่เชื่อมติดกับฝั่งสามารถทำสังกรรมบนสะพานนั้นได้
- เมื่อมีภิกษุสองกลุ่มเป็นต้นทำสังกรรมในแม่น้ำ ต้องให้มีเขตรยะหนึ่งอุทกทุกเขปเป็นอย่างน้อยคั่นไว้ในระหว่าง สองอุทกทุกเขป
- การทำสังกรรมในอุทกทุกเขปและสัตตัพพันตระ ต้องมีการมุ่งถึงความเป็นสีมาตั้งใจทำสังกรรม

สระธรรมชาติ

- ใน ๔ เดือนของฤดูฝนมีน้ำขังอยู่ตลอด
- ฤดูแล้งถึงน้ำแห้งก็เป็นที่ทำสังกรรมได้ (แม่น้ำก็เช่นเดียวกัน)
- ถ้าฤดูแล้งชาวบ้านขุดบ่อในสระนั้นอีกทีหนึ่ง หรือลอกดินออก ความเป็นชาติสระย่อมหายไป
- เมื่อเขาทำคันไ้วรรอบๆ เพื่อเป็นที่เก็บน้ำ ความเป็นสระธรรมชาติก็จะหายไป
- ในฤดูแล้งชาวบ้านทำการปลูกผักผลไม้ ก็เลยเสียความเป็นธรรมชาติไปเช่นกัน

ทะเล

- กำหนดด้วยจุดน้ำท่วมตอนคลื่นลงไป เป็นต้นไป จึงนับว่าเป็นที่ทำสังกรรมได้

คุณสมบัติผู้วินิจฉัยคดีความพระวินัย

อนานวชฺโช ปฐฺเมน สีลโต,	อเวกฺขิตาจาโร สุสํวุดินทฺริโย,
ปจฺจตฺติกา นฺุพวทฺนฺติ ธมฺมโต,	น หิสฺส ตํ โหติ วทฺเตยฺยุ เยน นํ.
โส ตาติโส สีลวิสุทฺธิยา จฺฐิโต	วิสาร์โท โหติ วิสยฺห ภาสฺติ
นจฺจมฺภติ ปริสคโต น เวธติ,	อตถํ น หาเปติ อนฺุยฺยุตฺ ภาณํ. ๗เปฯ
สคารโว วุฑฺฒตเรสุ ภิกฺขุสุ	นเวสุ เถเรสุ จ มชฺฌิมेषฺสุ จ
มหาชนสฺสตถจโรธ ปณฺทิตโต,	โส ตาติโส ภิกฺขุ อธิ ปคฺคหารโ.

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า) “เบื้องต้น ภิกษุมีสีลไม่ต่างพร้อย มีมารยาทสงบเสงี่ยม มีอินทรีย์อันสั่งวรดีแล้ว ศัตรูทำหนิไม่ได้โดยธรรม เพราะศัตรูว่ากล่าวเธอได้ด้วยเรื่องใด เรื่องที่จะทำให้ถูกว่ากล่าวได้นั้น ไม่มีแก่เธอ

เธอผู้เช่นนั้น ตั้งอยู่ในศีลวิสุทฺธิ กล่าวหาญ พุจฉาจะฉาน เข้าที่ประชุมก็ไม่หวาดหวั่น ไม่ประหมาเมื่อกล่าวถ้อยคำมีเหตุมีผล ย่อมไม่ทำให้เสียความ ฯลฯ

เธอเป็นผู้เคารพภิกษุทั้งหลายผู้มีพรรษามากกว่า คือ ทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะ และนวกะ เป็นบัณฑิต ทำประโยชน์แก่มหาชนในโลกนี้ ภิกษุเช่นนี้จึงควรแก่การยกย่องในธรรมวินัยนี้แล (วิ.มหา. ๕/ข้อ ๔๗๗)

เสื่อมปัญญาพาวิบัติ

อปฺปมตฺติกา เอสา ภิกฺขเว ปรีหานิ ยทฺธิ ญฺาติปรีหานิ.

ภิกษุทั้งหลาย ความเสื่อมนี้ มีประมาณน้อย คือ ความเสื่อมแห่งญาติ

เอตํ ปฏิกิณฺ्हํ ภิกฺขเว ปรีหานินํ ยทฺธิ ปญฺญาปรีหานิ.

ภิกษุทั้งหลาย ความเสื่อมนี้ ร้ายกาจกว่าบรรดาความเสื่อมทั้งหลาย คือ ความเสื่อมแห่งปัญญา (กฺลฺยาณาทิวคฺค. เอกก. อ.)

ปัญญาพาเจริญ

อปฺปมตฺติกา เอสา ภิกฺขเว วุฑฺธิ ยทฺธิ ญฺาติวุฑฺธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ความเจริญนี้ มีประมาณน้อย คือ ความเจริญแห่งญาติ

เอตทคฺคํ ภิกฺขเว วุฑฺธินํ ยทฺธิ ปญฺญาวุฑฺธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ความเจริญนั้น เป็นยอดกว่าบรรดาความเจริญทั้งหลาย คือ ความเจริญแห่งปัญญา

ตสฺมา ติทฺ ภิกฺขเว เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “ปญฺญาวุฑฺธิยา วุฑฺธยิสฺสามา”ติ เอวํ หิ โว ภิกฺขเว สีกฺขิตพฺพํ.

เพราะเหตุนั้น พวกเขาทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเจริญด้วยความเจริญแห่งปัญญา ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลาย พึงศึกษาอย่างนี้แล (กฺลฺยาณาทิวคฺค. เอกก.อ.)

การเรียนปริยัติ ๓

๑. อคฺลทฺทูปมาปริยตฺติ - ปริยัติเปรียบเหมือนการกับจับงูพิษที่หาง (เรียนเพื่ออวดไฉ่เป็นต้น)

๒. นิสุสฺรณปริยตฺติ - ปริยติเป็นไปเพื่อความสลัดออกจากทุกข์ (เรียนเพื่อพ้นจากทุกข์)

๓. ภณฺฑาคาริกปริยตฺติ - ปริยติเป็นไปเพื่อรักษาพระศาสนา (การศึกษาของพระอริยบุคคล) (ม.มู.๑๒/๒๓๘)

อาบัติ ๒

๑. โลกวัชชะ จัดเป็นอันตรายิกาบัติ

๒. ปณฺณตติวัชชะ เป็นอนันตรายิกาบัติ ไม่เป็นอันตรายต่อการบรรลุนิพพาน

- หมายเหตุ

อาบัติที่เป็นโลกวัชชะเมื่อต้องเข้าแล้วภิกษุทำคืนอาบัติมีการแสดงอาบัติเป็นต้น ก็จะไม่เป็นอันตราย

อาบัติประเภทปณฺณตติวัชชะเมื่อมีการจงใจล่วงละเมิด โดยรู้พระบัญญัติก็ตาม รู้วัตถุก็ตาม คงเป็นอันตรายอยู่

อาบัติประเภทปณฺณตติวัชชะ รู้ว่าตนมีอาบัติแล้ว ไม่ยอมทำคืนยอมเป็นอันตรายได้อยู่ (โลกวัชชาบัติก็เช่นกัน)

สภาคาบัติ

การมีอาบัติในวัตถุเดียวกัน (ต้องอาบัติในข้อเดียวกัน)

เมื่อสงฆ์มีสภาคาบัติประเภทเบาสามารถตั้งญัตติแล้วลงปาติโมกข์ก็ได้

แต่ถ้าสงฆ์เป็นสภาคาบัติคือสังฆาติเสสในข้อเดียวกันไม่สามารถตั้งญัตติได้

การแสดงอาบัติให้พระเถระเป็นผู้แสดงก่อน พระอ่อนพรรษากว่าแสดงทีหลัง ในเรื่องการบอกรับปริษุทธิก็เช่นเดียวกัน

เรื่องอยู่ในสถานที่ ไม่มีใครสวดปาติโมกข์ได้

๑. นอกฤดูกาลจำพรรษา (ฤดูหนาวและฤดูร้อน)

- ให้ส่งภิกษุไปเรียน จำมาสวดในวัดของตน (ณ วัดที่อยู่ใกล้) จะย่อหรือพิสดาร ก็ได้ทั้งนั้น แต่ไม่ใช่จะทำให้มีการสวดย่อตลอดกาล ต้องไปเรียน จำมาให้ครบอุทเทส

- ไม่ได้เช่นนั้น ให้พากันไปฟังปาติโมกข์ที่วัดอื่น ทุกๆ ปักข์ เมื่อไม่ไปเป็นทุกกฎ

๒. ในฤดูกาลจำพรรษา

- ส่งภิกษุไปเรียน จำมา จากวัดใกล้ๆ แต่ต้องกลับภายในวันนั้น

- เมื่อไม่ได้เช่นนั้น ให้ท่านสัตตาหะไปเรียน จำมา

- เมื่อไม่ได้เช่นนั้น ห้ามจำพรรษาในวัดนั้น ซึ่งไม่มีภิกษุได้ปาติโมกข์

- อธิษฐานจำพรรษาแรกไปแล้ว องค์ได้ปาติโมกข์รูปหนึ่ง มรณภาพเป็นต้น ยังเหลือรูปอื่นที่ได้

ปาติโมกข์อยู่ ภิกษุทั้งหลาย สามารถอยู่ต่อในวันนั้นจนครบสามเดือน

- ไม่มีองค์อื่นที่ได้ปาติโมกข์ ให้ไปจำพรรษาหลังที่วัดอื่นซึ่งมีผู้ได้ปาติโมกข์

- องค์ได้ปาติโมกข์เกิดตายเป็นต้น ในเขตจำพรรษาหลัง (แรม ๑ ค่ำเดือน ๙ เป็นต้นไป) ไม่ต้องไปวัดอื่น คงอยู่ในวันนั้นต่อไปอีก ๒ เดือน

- ถ้าอธิษฐานจำพรรษาหลังไปแล้ว จะที่วัดอื่น หรือวัดนั้น(กรณีพึงได้อธิษฐานจำพรรษา) องค์ได้ปาติโมกข์ เกิดตายเป็นต้น (ในวันแรม ๒ ค่ำเดือน ๙ เป็นต้น) ก็จำต้องอยู่ให้ครบสามเดือน จนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒

ในวันอุโบสถห้ามออกจากสงฆ์ เว้นแต่ไปกับสงฆ์

ออกจากสงฆ์	สู่ความเป็นสงฆ์ (ไปกับสงฆ์/ไปหาสงฆ์)	อนุญาต
ออกจากสงฆ์	สู่ความเป็นคณะ	ไม่อนุญาต
ออกจากสงฆ์	สู่ความเป็นบุคคล	ไม่อนุญาต
ออกจากคณะ (๒/๓รูป)	สู่ความเป็นสงฆ์	อนุญาต
ออกจากคณะ	สู่ความเป็นคณะ	อนุญาต
ออกจากคณะ	สู่ความเป็นบุคคล	ไม่อนุญาต

อยู่รูปเดียวต้องไปหาสงฆ์เพื่อลงปาติโมกข์ให้ได้ เมื่อไม่ได้สงฆ์ ให้หาคณะ เมื่อได้ทั้งสองอย่างนั้น พึงอธิษฐานอุโบสถ

คำว่า สงฆ์ในที่นี้ หมายถึง ภิกษุ ๔ รูปสำหรับอุโบสถกรรม หมายถึงภิกษุ ๕ รูป สำหรับปวารณากรรม

คำว่า ยาวตติยัม อนุสฺสวิตัม โหติ-มีการสวดถาม จนถึงคำรบ ๓

ตามความเห็นของอปรจารย์ เป็นคำอนาคตกาล หมายถึง คำว่า กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา... ในตอนท้ายแห่งปาวาชิกเป็นต้นไป พระอรธกถาจารย์ คัดค้านคำนั้น เพราะถ้าเป็นอนาคตกาล พระพุทธองค์จะต้องตรัสว่า อนุสฺสวิตัม เหสุสติ-จักมีการสวดถาม จนถึงคำรบ ๓ และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ถ้าเช่นนั้นก็จะ เป็นเหตุไม่สมควร เพราะแท้ที่จริงแล้ว สัมปชานมุสวาตทุกกฏ มิได้ตั้งแต่จบนิทานุทเทสแล้ว

สรุป พระบาฬีนี้ ตรัสไว้เป็นลักษณะ(รูปแบบ) เท่านั้น คือ

- คำว่า ยาวตติยัม อนุสฺสวิตัม โหติ นี้ เป็นคำกล่าวถึงลักษณะการกำหนด คำที่ถูกกำหนดก็คือ ตตฺถายสมฺมุเต ปุจฺฉามิ. โดยความหมายของศัพท์ว่า ยาวตติยัม... กำหนดความหมายว่า ในเวลากำลังสวดอนุสวานา จนถึงครั้งที่ ๓ ภิกษุใดระลึกถึงอาบัติได้อยู่แต่ไม่ยอมเปิดเผย เมื่อจบอนุสวานาครั้งที่ ๓ ภิกษุนั้นต้องสัมปชานมุสวาตทุกกฏ จึงไม่ใช่เป็นคำกำหนดกาลเวลา

- ในเวลาจบนิทานพุทธเทศ ควรต้องสวดว่า อุกุทิกุฏฐึ โข อายสมฺมุตโต นิทานัน... เข้าไปด้วย เพราะ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตอุทเทสไว้ ๕ อุทเทส คือ นิทานพุทธเทศ ปาราชิกุทเทส สังฆาทิเสสอุทเทส อนิยตุทเทส และ วิตถารุทเทส

เมื่อไม่ได้สวด อุกุทิกุฏฐึ โข... จัดเป็นการสวดใช้ไม่ได้ เพราะไม่มีความบริบูรณ์ด้วยองค์ดังกล่าว

เหตุได้เอหิภิกขุอุปสัมปทา

คำว่า อุปนิสฺสยสมฺปนฺนํ-บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย ได้แก่ บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยคือ การถวายบริวาร ๘ ในกาลก่อน จริงอยู่บุคคลใดถวายบริวาร ๘ มีจีวรเป็นต้น หรือถวายเฉพาะบาตรและจีวร แก่พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระโสดาบันเป็นต้น หรือแก่ปุถุชน ผู้สมบรูณ์ด้วยศีล แล้วตั้งความปรารถนาว่า **อิทํ ปริกฺขารทานํ อนาคต เอหิภิกขุภาวาย ปจฺจโย โหตุ-**การถวายบริวารนี้ จงเป็นปัจจัยเพื่อความ เป็นเอหิภิกขุ ในอนาคตกาลเบื้องหน้านั้นเทอญ

การถวายบริวารของบุคคลนั้น พึงทราบว่ามีมาถึงพร้อมด้วยบุญกุศล(อธิการ) ย่อมเป็นไป เพื่อการได้บริวารอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ ในเวลาอยู่พร้อมเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (สารตุถ. ๒/๔๕/๖๒)

นาสนา-อาการทำให้ฉิบหาย

การทำโทษ ๓ ประเภท

สังวาสนาสนา- การห้ามไม่ให้ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นต้น ได้แก่ การลงอุกเขปเนียรกรรมนั่นเอง แก่ภิกษุผู้ไม่เห็นในอาบัติ เป็นต้น

ลิงคนาสนา-การให้พ้นไปจากเพศบรรชิต/การให้ผ้าขาวแล้วให้ถึงความคฤหัสถ์ เช่น การนาสนะสามเณรผู้ประทุษร้ายฆ่าเรานางภิกษุณี การขับนางเมตติยาภิกษุณีให้ออกไปจากภาวะเป็นภิกษุณี

ทัณฑกัมมนาสนา-การขับออกไปด้วยการลงทัณฑกรรม ตั้งแต่การให้เกลี้ยทายเป็นต้น จนถึงให้ขอมาโทษ เช่น นาสนะกัณฐกะสามเณรด้วยคำว่า จร ปิเร วินิสฺส-เจ้าคนนอก เจ้าจงออกไป เจ้าจงฉิบหาย(ห้ามอยู่ในที่นี้) (ดู กงฺขา.อฎ.๒๙๓, สารตุถ. ๒/๓๔๔/๔๒๑)

การนาสนะสามเณร

- เมื่อสามเณรละเมิด ในสิกขาบท ๑๐

ข้อ ๑-๕ ข้อ เป็นเหตุแห่งลิงคนาสนา เว้นแต่กลับใจ สรรวมโดยเร็ว

๖-๑๐ เป็นเหตุแห่งทัณฑกัมมนาสนา

- สามเณร (๑) พยายามทำลายลาภของพวกภิกษุ (๒) พยายามทำความวิบัติให้แก่พวกภิกษุ (๓) พยายาม

เพื่อให้พวกภิกษุอยู่ไม่ได้ (๔) ต่ำ/บริภาสภิกษุ (๕) ส่อเสียดให้ภิกษุเกิดความแตกแยกกัน ให้ลงทัณฑกัมมณาสนา

- เมื่อสามเณร ตีเตียนพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ ตักเตือนห้ามไม่ให้ทำเช่นนั้น ๓ ครั้ง เมื่อไม่ละ ให้ลงทัณฑกัมมณาสนาเสร็จแล้วให้ขอขมาในท่ามกลางสงฆ์ เมื่อไม่ยอมละอีก ให้ลงลึงคนาสนา
- สามเณรมีความเห็นผิด (นียตมิจฉาทิฎฐิ) บอกให้ละ และลงทัณฑกรรมเสร็จแล้วให้ขอขมา(แสดงโทษ)ในท่ามกลางสงฆ์ เมื่อไม่ละ ลงลึงคนาสนา
- สามเณรมีความเข้าใจพุทธพจน์ผิดไป ยังไม่ถึงขั้นมิจฉาทิฎฐิ ให้ลงทัณฑกัมมณาสนา
- ภิกษุณีทุสกะสามเณร ลงลึงคนาสนา เท่านั้น

สรุปการนาคณะ

สังฆาสนาสนา สำหรับภิกษุผู้ควรแก่การลงอุกเขปนียกรรม ในเพราะไม่เห็นอาบัติเป็นต้น

ทัณฑกัมมณาสนา สำหรับ (๑) สามเณรผู้ละเมิดสิกขาบท ๕ ข้อหลัง

- (๒) สามเณรผู้ที่ยุบายทำลายลาภของภิกษุเป็นต้น
- (๓) สามเณรที่เข้าใจพระพุทธพจน์ผิดไปยังไม่ถึงขั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ
- (๔) ภิกษุที่ประพฤติมิชอบ

ลึงคนาสนา สำหรับ (๑) สามเณรผู้ละเมิดสิกขาบทข้อ ๑-๕

- (๒) สามเณรผู้ตีเตียนพระรัตนตรัย
- (๓) สามเณรผู้มีความเห็นเป็นมิจฉาทิฎฐิ
- (๔) สามเณรผู้ประทุษร้ายฆ่าเรานางภิกษุณี

(ดู วิ.มหา.๔/๑๐๖-๑๐๘/๑๒๑-๑๒๓, วิ.ขญ. ๓/๑๐๖-๑๐๘/๗๘-๘๑, วิมติ. ๒/๑๐๖-๑๐๘/๑๔๘-๑๕๒)

นิทาน

สถานที่เกิดขึ้นแห่งพระบัญญัติ

เวสาลียา ราชคเห สาวตถิยา จ อापวี

โกสมพิยา จ สกุเกสุ ภคเคสุ เจว ปญญตดา

อาบัติ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วในสถานที่ ๗ แห่งคือ

๑. เมืองเวสาลี	๒. เมืองราชคฤห์	๓. เมืองสาวตถิ	๔. เมืองอาปวี
๕. เมืองโกสมพิ	๖. แคว้นสักกะ	๗. แคว้นภัคคะ	

ทรงปรับอาบัติไว้ต่างกันในโลกวัชชะสิกขาบทและปณณัตติวัชชะสิกขาบท

- ในโลกวัชชะสิกขาบท ทรงปรับอาบัติไว้โดยไม่มีส่วนเหลือ เพราะเป็นอกุศลโดยส่วนเดียว

- ในบัณฑิตยศาสตร์วิเศษสิกขาบท ทรงปรับอาบัติมีส่วนเหลือไว้ เช่นใน สหเสยยสิกขาบท คือ

ในพระบาฬีตรัสถึงสถานที่นอนร่วมดังนี้คือ

๑.	ในที่มุงทั้งหมด	บังทั้งหมด	ปรับเป็นปาจิตติย
	ในที่มุงโดยมาก	บังโดยมาก	ปรับเป็นปาจิตติย
๒.	ในที่มุงครึ่งหนึ่ง	บังครึ่งหนึ่ง	ปรับเป็นทุกกฏ

ฯลฯ

ในอรรถกถา อาศัณยะแห่งพระบาฬี ขยายเพิ่มอีกว่า

๑.	ในที่มุงทั้งหมด	บังโดยมาก	ปรับเป็นปาจิตติย
	ในที่มุงทั้งหมด	บังครึ่งหนึ่ง	ปรับเป็นปาจิตติย
	ในที่มุงโดยมาก	บังทั้งหมด	ปรับเป็นปาจิตติย
	ในที่มุงโดยมาก	บังครึ่งหนึ่ง	ปรับเป็นปาจิตติย
	ในที่มุงครึ่งหนึ่ง	บังทั้งหมด	ปรับเป็นปาจิตติย
	ในที่มุงครึ่งหนึ่ง	บังโดยมาก	ปรับเป็นปาจิตติย
๒.	ในที่มุงทั้งหมด	บังน้อย	ปรับเป็นทุกกฏ ฯลฯ

สมุฏฐาน-ทางเกิดขึ้นแห่งอาบัติ มี ๖

๑. กาย	๒. วาจา	๓. กายกับวาจา
๔. กายกับจิต	๕. วาจากับจิต	๖. กาย วาจา กับจิต

ทางเกิดอาบัติโดยชื่อตามสมุฏฐาน มี ๕

๑. เอกสมุฏฐาน – อาบัติที่เกิดขึ้นโดยสมุฏฐานเดียวเท่านั้น มี ๓

- กายกับจิต ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน
- วาจากับจิต รัหมเทศนาสมุฏฐาน
- กาย วาจา กับ จิต สมณูภาสนสมุฏฐาน (อุรนิกเขปสมุฏฐาน)

๒. ทวิสมุฏฐาน – อาบัติที่เกิดขึ้นได้โดย ๒ สมุฏฐาน มี ๕

- กาย หรือ กายกับจิต เอฬกโถมสมุฏฐาน (ข้อที่ ๑ กับที่ ๔)
- วาจา หรือ วาจากับจิต ปทโสรัหมสมุฏฐาน (ข้อที่ ๒ กับที่ ๕)
- กายกับวาจา หรือ กาย วาจากับจิต กถินสมุฏฐาน (ข้อที่ ๓ กับที่ ๖)
- กายกับจิต หรือ กาย วาจากับจิต เถยยสัตถสมุฏฐาน (ข้อที่ ๔ กับที่ ๖)
- วาจากับจิต หรือ กาย วาจากับ จิต โจริวุฐูปนสมุฏฐาน (ข้อที่ ๕ กับที่ ๖)

๓. ตติสมุฏฐาน - อาบัติที่เกิดขึ้นได้โดย ๓ สมุฏฐาน มี ๒

- กาย หรือ วาจา หรือ กายกับวาจา ภูตาโรจนสมุฏฐาน (ข้อที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓)
- กายกับจิต หรือ วาจากับจิต หรือ กายวาจากับจิต อทินนาทานสมุฏฐาน (ข้อที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖)

๔. จตุสมมุฐาน – อภัตติที่เกิดขึ้นได้โดย ๔ สมมุฐานมี ๒

- กาย หรือ กายกับวาจา หรือ กายกับจิต หรือ กาย วาจากับจิต อัทธานสมมุฐาน (ข้อที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๖)

- วาจา หรือ กายกับวาจา หรือ วาจากับจิต หรือ กายวาจากับจิต อนนุญญาตสมมุฐาน (ข้อที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๕ ที่ ๖)

๕. ฉสมมุฐาน - อภัตติที่เกิดขึ้นได้โดยทั้ง ๖ สมมุฐาน

- กาย หรือ วาจา หรือ กายกับวาจา หรือ กายจิต หรือ วาจากับจิต หรือ กายวาจากับจิต สัจจวิตตสมมุฐาน (ข้อที่ ๑-๖)

นัยพระวินัย นัยพระอภิธรรม กายกรรม วจีกรรมต่างกัน

	พระอภิธรรม	พระวินัย
- อทินนาทาน ในเวลาลักด้วยตนเอง	เป็นกายกรรม	เป็นกายกรรม
ใช้คนอื่นให้ลัก	เป็นกายกรรม	เป็นวจีกรรม
- อุตตริมนุสสธรรม อวดทางกาย	เป็นวจีกรรม	เป็นกายกรรม
อวดทางวาจา	เป็นวจีกรรม	เป็นวจีกรรม

ในภิกขุวิภังค์

สิกขาบทที่เป็น อจิตตกะโลกวัชชะ มี ๓

๑. อุกุญฐตเสนาสิกขาบท (ว่าด้วยการไปดูการจัตุกรรมบวชนัทพ์)
๒. อุกุญฐอภิกขาบท (ว่าด้วยเมื่ออยู่ในกองทัฬห การจัตุกรรมบวชนัทพ์)
๓. สุกุญฐานสิกขาบท (ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย)

อจิตตกะ สิกขาบทนอกนี้ เป็น ปันณัตติวัชชะ

สิกขาบทที่เป็น สจิตตกะปันณัตติวัชชะ มี ๙

๑. ปถวีขณนสิกขาบท (ว่าด้วยการขุดดิน)
๒. ภูตคามสิกขาบท (ว่าด้วยการพราภของเขี้ยว)
๓. สปัปภาณกสิกขาบท (ใช้น้ำมีตัวสัตว์รดต้นไม้เป็นต้น)
๔. ปริปาจิตสิกขาบท (ว่าด้วยฉันอาหารที่ภิกษุณีจัดแจงถวาย)
๕. สปัปภาณกสิกขาบทที่ ๒ (ว่าด้วยการบริโภคน้ำมีตัวสัตว์)
๖. อุนวีสตีวัสสสิกขาบท (ว่าด้วยการอุปสมบทให้แก่กุลบุตรมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี)
๗. เถยยัสตถสิกขาบท (ว่าการชวนพ่อค้าใจรเดินทางด้วยกัน)
๘. อุกุญฐิตตสัมภอกสิกขาบท (ว่าด้วยการบริโภคร่วมเป็นต้นกับภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกวัตร)
๙. กัณฐกสิกขาบท (ว่าโดยบริโภคร่วมกับสามเณรที่ถูกลงทัณฑกรรม)

สจิตตกะ สิกขาบทนอกนี้ เป็นโลกวัชชะ

วัตถุแห่งอาบัติปาราชิกข้อที่ ๑

- มรรค ๓๐ เป็นทางแห่งปาราชิก
- ตา หู จมูก หัวใจ (ฝักองคชาต) และแผล ของมนุษย์ เป็นทางแห่งอุลลัจจัย
- จมูก หัวใจ (ฝักองคชาต) และแผล ของสัตว์ตัวโตๆ เช่น วัว ควาย เป็นต้น เป็นทางแห่งอุลลัจจัย
- ตา หู และแผล ของสัตว์ทุกจำพวก เว้นมนุษย์ เป็นทางแห่งทุกกฏ
- อวัยวะที่เหลือของมนุษย์และสัตว์ทุกจำพวก เป็นทางแห่งทุกกฏ
- นิमितเล็กน้อย ไม่พอสอดองคชาต ของสัตว์เล็กๆ เช่น ปลา งู เป็นต้น เป็นทางแห่งทุกกฏ

อาบัตินอกนิมิต

(เทียบวินยวินิจจยคาถาที่ ๒๓-๒๗)

- มีเมถุนราคะ เอาจองคชาตกระทบองคชาตหญิง เป็นอุลลัจจัย (ทั้งในหญิงมนุษย์ อมนุษย์ ตายหรือมีชีวิต)
- มีกายสังสัคคะราคะเอาจองคชาตหรือปาก กระทบองคชาตหญิง เป็นสังฆาติเสธ (กับหญิงตายหรืออมนุษย์ เป็นอุลลัจจัย)
- มีเมถุนราคะ เอาจองคชาต กระทบองคชาตชาย เป็นทุกกฏ
- มีเมถุนราคะ เอาจองคชาตกระทบองคชาตสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย เป็นอุลลัจจัย
- มีกายสังสัคคะราคะ เอาจองคชาตกระทบองคชาตสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย เป็นทุกกฏ
- มีเมถุนราคะ กอดผู้หญิง เป็นทุกกฏ
- มีเมถุนราคะ ลูบคลำ จับจูบ เป็นต้น กับผู้หญิง เป็นทุกกฏ
- มีเมถุนราคะ ประสงค์จะทำให้มรรคจรดมรรค ก่อนเขตปาราชิก เป็นทุกกฏทั้งหมด
- จะมีราคะประเภทไหนก็ตาม เมื่อเข้าเขตปาราชิก ย่อมเป็นปาราชิกทั้งหมด

อาบัติเจียด (ใกล้) ปาราชิก

ทุกกฏ ปฐมเสว สามนตมิติ วณณิต์
เสสานิ ปน ตินณมปิ ฤลลจจยมุทิต์.

ทุกกฏเท่านั้น ตรัสว่า ใกล้ต่อปาราชิกข้อที่๑

ส่วนปาราชิก ๓ สิกขาบทนอกนี้ ตรัสว่ามีอุลลัจจัย อยู่ใกล้ (วินยวินิจจย คาถาที่ ๓๕)

วัตถุของสัตว์ตาย

- นิมิตถูกกัดกิน(เสียหาย) ไปครั้งหนึ่ง หรือ โดยมาก ถูกกัดกินไป เป็น วัตถุแห่งอุลลัจจัย
- องคชาตกระทบถูก ฟัน หรือลิ้นที่แลบออกมาข้างนอก (จะมีชีวิตหรือตายก็ตาม) เป็นอุลลัจจัย
- ฟันถูกปิดด้วยริมฝีปาก เมื่อสอดเข้าไปได้เมื่อดงหนึ่ง เป็นปาราชิก
- องคชาตเข้าไปในปาก ไม่กระทบอะไร , เสพกับชิ้นเนื้อที่หลุดออกจากนิมิต เป็นทุกกฏ

กระทบนิมิตที่ขึ้นพองอืดแล้วคลาศล้าด้วยหมุ่นอนและแมลงวัน เป็นทุกกฎ

จำแนกปฐมปาราชิกสิกขาบท ตามมาติกา ๑๗

๑. นิทาน เมือง เวสาลี
๒. บุคคล พระสุทิน
๓. วัตถุ อากาโรเสพเถมนกับอดีตภรรยา
๔. บัญญัติ - เป็นสาธารณบัญญัติ
 - อัครฌาจารย์ของพระสุทิน เป็น มูลบัญญัติ
 - อัครฌาจารย์ของภิกษุชาววัชชีและของภิกษุที่เสพกับนางลิง เป็นอนุบัญญัติ ประเภทอุปัตถัมภ์
๕. อาณัติ เป็น อาณัติตติกะ เป็นอาบัติเพราะทำเอง ใช้ไม่เป็น (แต่เป็นทุกกฎเพราะการแนะนำชั่ว)
๖. อาบัติ - ปาราชิก เพราะเสพเมถุนทาง ๓ ทวาร
 - ฤกษ์จัจฉัย เพราะเสพทางจุมูกเป็นต้น
 - ทุกกฎ เพราะเสพทางรักแร้เป็นต้น
๗. อนาบัติ ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่รู้ ไม่ยินดี บำ มีจิตซัดส่าย มีเวทนากล้า อาทิกำมิมิกะ
๘. วิบัติ เป็นศีลวิบัติ
๙. องค์ มีองค์ ๒ คือ มีจิตคิดจะเสพ ๑ มีการทำมรรคให้จรดถึงมรรค ๑
๑๐. สมุฏฐาน เกิดทางเดียว คือ กายกับจิต (ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน)
๑๑. กิริยา เป็นกิริยากระทำ จึงเป็นอาบัติ
๑๒. สัญญา สัญญาวิโมกข์ รอดจากอาบัติในเมื่อไม่มีกามสัญญา
๑๓. จิต สจิตตกะ จงใจทำจึงต้องอาบัติ
๑๔. วัชชะ โลกวัชชะ ทำการด้วยจิตเป็นอกุศลโดยส่วนเดียว
๑๕. กรรม กายกรรม อย่างเดียว
๑๖. กุศลัตติกะ เป็นอกุศลจิต (โลภมูลจิต)
๑๗. เวทนาติกะ สุขเวทนา อุเบกขาเวทนา.